

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ПОЛІТИКИ

Влад Вернигора

МІСЦЕ ДЛЯ УКРАЇНИ В БІЛЬШ ЗГУРТОВАНОМУ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: СИНЕРГЕТИЧНЕ ЄДНАННЯ ДВОХ РІЗНИХ ІНТЕГРАЦІЙ

За редакцією Любові Акуленко та Дмитра Науменка

Київ –Таллінн 2019

© 2019, ГО “Український центр європейської політики”

© Дизайн та верстка: Олександр Іванов

Зображення на обкладинці ©NicoElNino

За редакцією Любові Акуленко та Дмитра Науменка

Влад Вернигора

МІСЦЕ ДЛЯ УКРАЇНИ В БІЛЬШ ЗГУРТОВАНОМУ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: СИНЕРГЕТИЧНЕ ЄДНАННЯ ДВОХ РІЗНИХ ІНТЕГРАЦІЙ

Це дослідження видане в межах «Ініціативи з розвитку аналітичних центрів», яку виконує міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні. Дослідження проведене міжнародним консорціумом, до складу якого входять Pro Patria Інститут та Український центр європейської політики.

У контексті цього оглядового звіту, який також можна вважати пропозицією з питань політики, автор документу намагається визначити, інтерпретувати і згодом ініціювати обговорення низки чинників, які є однаково важливими для надзвичайно складної і, до певної міри, унікальної комунікаційної основи стратегічної важливості. ЄС намагається відповісти на своє «українське питання», в той час як Україна робить те саме, але щодо ЄС. Це дослідження доводить, що для того, щоб бути теоретично ґрунтовною, структурно стабільною та життєздатною на операційному рівні, інтеграція, в особливому випадку ЄС та України, повинна представляти собою синергетичний двосторонній рух.

ЗМІСТ

4	Автори
5	Анотація
6	Замість передмови. Вступ
9	РОЗДІЛ 1 Теоретичні аспекти
13	РОЗДІЛ 2 Структурні аспекти
18	РОЗДІЛ 3 Оперативні аспекти
26	Обговорення та рекомендації
29	Прикінцеві зауваги
30	Бібліографія

Автори

Автор:

Влад Вернигора

Влад Вернигора – викладач міжнародних відносин у Талліннському технічному університеті (Естонія) та докторант соціологічних наук у Лапландському університеті (Фінляндія). Випускник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна) і Кентерберійського університету (Нова Зеландія). Його наукові інтереси включають сучасні імперії, ЄС та сусідні країни, відносини Європи з Азіатсько-Тихоокеанським регіоном, ініціативу КНР «Один пояс, один шлях». У 2015 році Влад Вернигора отримав відзнаку Талліннського технічного університету за викладання та пройшов до останнього туру конкурсу на кращого викладача серед університетів Естонії у 2016 році. Влад – член-засновник Ротарі клубу Таллінн Глобал.

Редактори:

Любов Акуленко

Любов Акуленко займає посаду виконавчої директорки неурядового аналітично-адвокаційного центру «Український центр європейської політики», розташованого у м. Київ, Україна. Любов закінчила Національний університет «Києво-Могилянська академія» (Україна) та здобула ступінь кандидата наук з державного управління у Національній академії державного управління при Президентіві України. Сферою її професійного інтересу є відносини між Україною і ЄС, а зокрема виконання Угоди про асоціацію між ЄС та Україною. Крім цього, Любов Акуленко провела численні успішні секторальні адвокаційні кампанії для виконання зобов'язань України відповідно до Угоди про асоціацію.

Дмитро Науменко

Дмитро Науменко – старший аналітик неурядового аналітично-адвокаційного центру «Український центр європейської політики» (м. Київ, Україна) та відповідальний за планування і підготовку аналітичних продуктів організації. Дмитро закінчив Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (магістр з фінансів) та Київський національний аграрний університет (бакалавр з фінансів) у 2000-2005 рр. У 2016 році він закінчив сертифікатну програму Торгово-промислової палати України для консультантів з експорту до ЄС. Дослідницькі інтереси Дмитра пов'язані з виконанням Угоди про асоціацію між ЄС та Україною та питаннями енергетичної політики, в тому числі реформуванням ринку газу та енергетичною ефективністю.

Команда експертів:

Кайа Віллем (Pro Patria Інститут, Естонія), Анастасія Жбанкова (Талліннський технічний університет, Естонія) і Вейко Лукманн (Pro Patria Інститут, Естонія)

Анотація ○ ○ ○

Основний відправний пункт цього оглядового матеріалу полягає у прагненні перевірити таку гіпотезу: щоб бути теоретично міцним, структурно стабільним і оперативно спроможним, особливий варіант інтеграції ЄС та України має постати як синергетичний двосторонній рух.

Відповідно до цієї тези, розділи цієї праці (теоретичний, структурний та оперативний) методологічно спиратимуться на дискурс-аналіз і відстеження процесів, враховуючи плюралістичний підхід цієї доповіді. З історичного погляду це найкращий час, щоб розглянути численні невідповідності у взаємодії між ЄС та Україною. З огляду на «революцію управління» в Україні та майбутнє оновлення складу Європейської комісії в ЄС, обидві сторони вже отримали власне «домашнє завдання», яке потрібно виконати, щоб вийти на вищий рівень взаємозв'язків.

Можна стверджувати, що сторони зараз постали перед низкою проблем, і багато з цих проблем є спільними для обох партнерів. Хоч як це парадоксально, саме в такому контексті цей матеріал спрямовано на виявлення належних рамок, в яких ЄС та Україна зможуть синергетично об'єднати свої позитивні наміри, орієнтовані на інтеграцію, якщо й далі прагнуть спілкуватися між собою на партнерських геостратегічних засадах. Багато в чому, як з'ясовано в цій доповіді, посилена всебічна інтеграція ЄС та України не лише втілює в собі базову функцію державництва, але й може стати питанням виживання для обох сторін.

Ключові слова:

Україна, Європейський Союз, європейська інтеграція, стратегічне партнерство, стратегії визначення порядку денного, теорії інтеграції, синергія.

Замість передмови. Вступ

У контексті цієї доповіді, яку також можна розглядати як натяк на рекомендацію щодо перегляду політики, представлено спроби визначити, інтерпретувати та проаналізувати низку чинників, що однаково важливі для дуже складних і певною мірою унікальних комунікаційних рамок стратегічного значення. Саме в них Європейський Союз (ЄС) намагається знайти відповідь на своє «українське питання», тоді як Україна робить те саме, але щодо ЄС. Ці чинники належить визначити, і, попри аналітичну взаємопов'язаність, розподілити в теоретичний, структурний і оперативний «кошики». Такий поділ диктує заголовки трьох взаємопов'язаних розділів, де аргументовано наукову логіку дослідження, стисло прокоментовано виявлені результати, та запропоновано рекомендації.

Власне, зазначені надзвичайно складні рамки взаємодії ЄС та України є безумовно усесторонніми та дуже вигідними в економічному плані. Однак, попри нещодавній конституційний реверанс України щодо ЄС, коли ЄС та НАТО були буквально «вписані» до Конституції України, тридцятирічний період звикання одне до одного і кілька українських демократичних революцій між тим, ці рамки досі лишаються геостратегічно невиразними для обох сторін. Чим є Україна для ЄС, якщо лише десять років тому канцлерка Німеччини Ангела Меркель заявляла, що «завдяки своєму географічному розташуванню, Україна просто змушена перебувати між ЄС та Росією у всіх значеннях цього вислову»¹? Не кажучи вже про те, що 2015 року під час проведення в Мінську одного з найважливіших раундів міжнародних переговорів з питань європейської безпеки Верховний представник ЄС з питань закордонних справ та політики безпеки Федеріка Могеріні навіть не була присутня.

З іншого боку, чим буде ЄС для України, якщо політичні еліти та бізнес-конгломерати США або Азійсько-тихоокеанського регіону зможуть швидко й істотно посилити свої інтереси та розширити свою присутність у цій країні?

Зрештою, США (незалежно від того, хто саме очолює Білий дім) вже тривалий час мають неабиякий вплив на європейську політико-економічну ситуацію, а Китай, як вважають, уже став «повноцінною європейською силою»², з огляду на ініціативу «Один пояс, один шлях» та інші орієнтовані на Європу стратегічні субпроекти. Однак, не забуваючи про інших впливових гравців, цей матеріал все ж зосереджуватиметься на інтеграційних механізмах, джерелом яких є ЄС, розглядаючи їх в «українському контексті», та на можливих інтеграційних сценаріях ефективної співпраці в найближчому майбутньому.

Головним відправним пунктом цієї доповіді є прагнення перевірити гіпотезу, яка видається доволі логічною, але поки що не отримала суттєвої підтримки від представників влади у Брюсселі та Києві. Щоб бути теоретично міцним, структурно стабільним і оперативним спроможним, особливий варіант інтеграції ЄС та України має постати як синергетичний двосторонній рух. На стриманий нордично-балтійський манір таку необхідність уже визнали одні з найвідданіших друзів України в ЄС. До прикладу, нинішня очільниця Естонії Керсті Кальюлайд, хоч і скористалася нагодою зауважити, що Україна «в 1990-х робила один хибний вибір за іншим, передовсім в тому, що недооцінювала важливість верховенства права у сприянні розвитку», однак вважала за потрібне додати, що «немає сенсу казати, що Україна сама в цьому винна»³. Міністр закордонних справ Латвії Едгарс Рінкевичс заявив, що задля подальшого поступу «Латвія та союзники активно підтримуватимуть Україну в міжнародних організаціях»⁴. А колишня очільниця Литви Даля Грибаускайте чітко висловила свою підтримку «прагненню [українського] народу до європейського майбутнього»⁵.

Однак об'єктивно таку позицію не можна вважати панівною в підходах ЄС до розробки стратегії щодо українського напрямку. Правдою є й те, що серед численного населення України

1) Angela Merkel as quoted in 'Ukraine's long-term prospects depend on Germany's relations with Russia, says Merkel' in Kyiv Post, 3 March 2009.

2) Emilian Kavalski, 'China's "16+1" is dead? Long live the "17+1"' in The Diplomat, 29 March 2019.

3) Kersti Kaljulaid, 'President of the Republic of Estonia Independence Day, Estonia Theatre and Concert Hall' in President of the Republic of Estonia, 24 February 2019.

4) Edgars Rinkēvičs in 'The Foreign Minister Edgars Rinkēvičs: Latvia and Allies will continue supporting Ukraine bilaterally and in international organisations', Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, 15 January 2019.

5) Dalia Grybauskaitė in 'D. Grybauskaitė after meeting P. Poroshenko: Western attention to Ukraine is waning' in Delfi.lt., 25 January 2019.

(пригадаймо, що перед розпадом Радянського Союзу українців налічувалося 52 мільйони) не знайшлося жодного можновладця, який наважився би принаймні запропонувати теоретично обґрунтовану, орієнтовану на інтеграцію синергію між сучасною українською державою та ЄС. Тому цей матеріал є одним із перших, що обґрунтовано ставить під сумнів майже повсюдне прийняття, здавалося б, вічної комунікативної парадигми «наставник-учень», якої дотепер дотримувалися і ЄС, і Україна. Утім, не варто заперечувати, що ця парадигма певною мірою корисна – зрештою, нормативні аспекти та деякі теоретичні «відтінки» поточного режиму співпраці Україна-ЄС досі небезпідставно вимагають збереження особливого підпорядкування у відносинах між цими сторонами.

Залежно від сегмента спостереження, у цьому матеріалі методологічно застосовуватиметься дискурс-аналіз і відстеження процесів (разом або окремо). Задум полягає в тому, щоб розширити та поглибити загальну дискусію поза межі найочевидніших фактичних опорних орієнтирів, безпосередньо (і так буде ще досить довго) пов'язаних із російською агресією проти України. Завдяки потужній плюралістичній силі, дискурс-аналіз допомагає фіксувати «неминучі культурні зміни уявлень про дійсність», оскільки будь-який формальний дискурс «підтримує певну закономірність у суспільних відносинах», водночас «створюючи передумови для дій»⁶. Вважають⁷, що ініційоване Романо Проді семантичне дослідження про те, «де пролягають межі Європи» та як «запобігти тому, щоб ці межі визначали інші»⁸, стало ЄС у пригоді при розробці концепції визначення сусідства. Щодо відстеження процесів, то цей метод вважається корисним для аналізу будь-яких матеріалів спостереження, що мають на меті емпірично перевірити «наявність [або] відсутність причинного механізму»⁹.

Щодо структури доповіді, то вже вказані розділи цієї праці міститимуть такі аспекти: по-перше, теоретично, буде виокремлено низки наукових платформ, які можна вважати

релевантними для цього конкретного дослідження. Щоб окреслити аналітичний інструментарій цього матеріалу, ми намагаємося всебічно використовувати та чітко поєднувати наукові постулати з різних теорій інтеграції, щоб визначити фактичні теоретично підтвержені межі, в яких ЄС та Україна можуть сьогодні комфортно взаємодіяти.

По-друге, структурно, буде визначений статус-кво у взаємодії двох сторін, де буде окреслено різні фактичні параметри, правові структури та можливості адекватного реагування на можливі виклики. Крім того, важливою характеристикою цього документа є те, що його науково цілісна комплексна структура дозволяє поєднувати приклади загального дискурсу з відповідною нормативною базою (як-от, Угода про асоціацію / Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі або УА/ПВЗВТ), і зокрема продемонструвати очевидну необхідність і для ЄС, і для України створити дієвий механізм відпрацювання порядку денного у зовнішній політиці.

Перед обговоренням отриманих результатів, у третьому розділі буде окреслено динаміку оперативного боку взаємозв'язків, що показує чіткішу картину того, наскільки поточні рамки співробітництва між ЄС та Україною узгоджуються з оперативними можливостями обох сторін. Знов-таки, особлива увага приділяється встановленню порядку денного у зовнішній політиці задля емпіричного визначення а) основних викликів, які повинні подолати ЄС та Україна в процесі встановлення своїх зовнішньополітичних порядків денних стосовно одне одного, б) змісту основних стратегій, які сторони мають застосовувати задля досягнення потрібних взаємовигідних результатів. Цей оперативний розділ, а також дискусійна частина доповіді багато в чому спираються на знакове дослідження Себастьяана Принсена, який стверджує, що при визначенні порядку денного неодмінно постає два виклики, а саме: «Як привернути увагу» і «Як забезпечити довіру»¹⁰. Крім того, у цьому ж дослідженні запропоновано вичерпний перелік стратегій, як успішно «перестрибнути» ці

6) Iver B. Neumann, 'Discourse Analysis' in A. Klotz and D. Prakash (eds.), *Qualitative methods in international relations: A pluralist guide* (Palgrave Macmillan, 2008), p. 62.

7) Детальніше див. Vlad Vernygora, David Ramiro Troitiño and Sigrd Västra, 'The Eastern Partnership Programme: is pragmatic regional functionalism working for a contemporary political empire?' in T. Kerikmäe and A. Chochia (eds.), *Political and Legal Perspectives of the EU Eastern Partnership Policy* (Springer International Publishing, 2016), p. 9.

8) Romano Prodi, 'Speech 02/619: A wider Europe – A proximity policy as the key to stability' in The European Commission, 2002.

9) Derek Beach, 'Process tracing methods – an introduction. PhD Workshop', the University of Konstanz in The University of Michigan, 16 March 2012.

10) Sebastiaan Princen, 'Agenda-setting strategies in EU policy processes' in *Journal of European Public Policy*, 2011, 18:7, pp. 927-943.

«перешкоди»: щоб привернути увагу, потрібно ефективно «мобілізувати прихильників» та професійно «підіграти інтерес». Так само, «розбудова потенціалу» і «заявка на авторитетність» допоможуть нашим цільовим гравцям забезпечити та зміцнити довіру¹¹. У цьому розділі класифікацію Принсена вдосконалено через аргументацію твердження, що у конкретному контексті взаємозв'язків Україна-ЄС основу для процесу встановлення природної синергії між двома сторонами має формувати стратегічне співробітництво.

Серед очікуваних результатів цієї доповіді найголовнішим видається те, що запропоновано додатковий та важливий аналітичний компонент для загальної дискусії про ЄС та його подальше існування. За умови, що ЄС і досі офіційно відкритий для всіх європейських держав, які поважають його цінності та прагнуть сприяти поширенню цих цінностей¹², основна державницька функція (і, можливо, питання виживання) і для ЄС, і для України полягає в тому, щоб ефективно та синергетично поєднати свої інтеграційні наміри та дії.

11) Princen, p. 931. See also Sophie Vanhoonacker and Karolina Pomorska, 'The European External Action Service and agenda-setting in European foreign policy' in *Journal of European Public Policy*, 2013, 20:9, pp. 1316-1331.

12) 'Consolidated version of the Treaty on European Union' in *Off J Eur Union* C326 55:13-46., 2012, p. 43, Art. 49.

РОЗДІЛ 1

Теоретичні аспекти

У 2003 році Тарас Кузьо висловив думку, що взаємини між Заходом та Україною мають циклічний характер, еволюціонуючи від «незацікавленості» до «партнерства» і закінчуючись у точці певного «розчарування»¹³. По тому, ймовірно, процес може початися заново. Зважаючи на надзвукову швидкість, з якою нині змінюється реальність, визначити, в якій саме частині «циклу Кузьо» перебувають у цю мить партнери – не просто. Ще вчора, здавалося б, між ними панувала щира згода, але сьогодні, після краху низки ілюзій, вони можуть не виявляти особливого інтересу до спілкування один з одним. Тому, не забуваючи про згадуваний вище корисний елемент системного аналізу, все ж варто зазначити, що хоч які інтеграційні домовленості реалізуються у царині ЄС, завжди існує якась теорія, що окреслює рамки процесу співпраці. Це й не дивно, адже з погляду політології, ЄС, як і всі його попередники, є прямим «продуктом» теоретизування. ЄС сам по собі, досягнувши безпрецедентного рівня внутрішньої інтеграції, у дійсності полюбляє застосовувати різні теоретичні концепції (іноді навіть «жонглювати» ними), коли йдеться про налагодження взаємозв'язків зі зовнішніми територіями (такими як Грузія, Лівія, Нова Зеландія, Україна, США та решта країн, що не є членами ЄС). Однак, ясна річ, обрані Євросоюзом теорії не завжди дають бажаний результат, і саме тут можна визначити деякі недоліки, пов'язані з теоретичною доцільністю, зосередивши збір даних на співпраці між ЄС та Україною.

Ліберальний інтерговерменталізм (міждержавність/міжурядовість) як «спаситель» для деякого

Сам факт укладення так званого Мінська-2, коли очільники Німеччини, Франції, Росії та України зустрілися в білоруській столиці в лютому 2015 року, начебто не для того, щоб відзначати 70-ту річницю Ялтинської конференції, а щоб знайти розв'язок проблеми російської агресії в Україні, хоч при тому агресор сидів за столом переговорів, – нагадав світові, що

«інтерговерменталізм» живий і здоровий та ще не скоро відійде у минуле. Інакше цій проблемі мали б давати раду ООН, ЄС або, принаймні, ОБСЄ. У контексті ЄС його спільна зовнішня та безпекова політика є міждержавною за своєю суттю, тому перемовниками з боку ЄС у Білорусі були канцлерка Ангела Меркель і тодішній президент Франсуа Олланд (а не віцепрезидентка Європейської комісії Федеріка Могеріні).

Водночас, не забуваймо, що зовнішня політика є лише однією з багатьох політичних напрямків, а підхід ЄС до інтерговерменталізму має складніший і витонченіший характер – це те, що Україна, розвиваючись у геостратегічному плані, має зрозуміти і, за потреби, оцінити. Концепцію ліберального міждержавного управління ще у 1990-х чітко окреслив Ендрю Моравчік, пов'язуючи його ефективність з «економічними інтересами, відносною силою [та] достовірними зобов'язаннями»¹⁴. Ясна річ, щоб ця формула належно працювала, потенційні учасники мають бути ліберальними, принаймні з політико-економічного погляду.

З погляду ліберального інтерговерменталізму держави різняться своїм економічним станом та адміністративною спроможністю. По-перше, економічна неоднорідність суб'єктів не є небезпекою, а радше наслідком розбіжних інтересів у орієнтованій на ринок політиці, що її провадить ЄС. Як правило, національні економіки з високими стандартами підтримують розширення ринку, відмовляючись від подовження субсидій ЄС, натомість держави зі слабкими стандартами прагнуть зберегти свою конкурентну перевагу, виступаючи проти стандартів високого рівня. По-друге, держави-члени з високим потенціалом побоюються дисбалансу в реалізації політичного курсу, оскільки зацікавлені в ефективності політики ЄС. Збурення, що здійнялося внаслідок низки розширень і європейської боргової кризи 2009 року, похитнуло ЄС, змусивши внутрішньоєвропейських гравців усвідомити, що серйозні розбіжності та порушення рівноваги

13) Taras Kuzio, 'Ukraine's relations with the west: disinterest, partnership, disillusionment' in *European Security*, 2003, 12:2, pp. 21-44.

14) Andrew Moravcsik, *The Choice for Europe. Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1998), p.4.

можуть коштувати дуже дорого, тому чимало країн-членів ЄС стали обачнішими в своїх рішеннях щодо інтеграційної політики. У цьому контексті показовий приклад референдуму Нідерландів щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС 2016 року, результат якого з багатьох причин виявився не таким, якого сподівалася Україна. Виніши за дужки питання ефективності російської пропаганди в Нідерландах, можна стверджувати, що саме «достовірні зобов'язання» були тим елементом, якого громадянам Нідерландів забракло у випадку України (вони просто не вважали, що Україна зможе бути надійним партнером для їхньої країни, і не варто їх в цьому звинувачувати), хоч деякі експерти називали цей референдум «несподіваною нідерландською ініціативою»¹⁵.

Поступово визначальною рисою ЄС стала диференційована інтеграція (ДІ) (ще одне «дитя» ліберального інтерговерменталізму), що на противагу єдиній моделі, забезпечила окремим державам-членам право вибірково приймати конкретні політичні заходи, таким чином розширивши простір для маневрів у переговорах. Цей підхід заслуговує на увагу в рамках нашої доповіді, адже завдяки йому можна дати раду з неспроможністю співпрацювати, яка неминуче виникає у сценаріях, коли залучено багато гравців, яким потрібно досягнути одностайної згоди, попри зазвичай різні цілі. Зокрема, він дає змогу окремим державам-членам, у тому числі тим, які більш неохочі до подальшої інтеграції, підтримувати статус-кво, потенційно утримуючи їх від власного «Брекзиту». Особливо це актуально при зростанні різниці у вподобаннях і можливостях між державами та суспільствами, що стає на заваді подальшій інтеграції, не кажучи вже про розширення. Однак пропозиція та попит на диференціацію актуальні не тільки для країн ЄС, і цю тезу нещодавно підкріпив Еммануель Макрон. Президент Франції залюбки підтримав позитивні конотації авангарду задля сприяння своєму баченню щодо популяризації ідеї подальшої ДІ¹⁶.

Теоретично, немає підстав вважати, що ДІ не може бути орієнтована назовні, щоб забезпечити більш відкриту комунікацію з тими європейськими країнами, які поділяють цінності ЄС та мають щирі наміри щодо інтеграції. Неоднорідність навряд чи є серйозною

перешкодою для синергії серед гравців, навіть у випадках, коли розбіжності в інтересах і можливостях доволі істотні – для України це хороша новина. Однак чи є щось в основі ДІ, що робить її придатною в контексті європейської інтеграції?

Як було сказано раніше, до вступу в дію ДІ держави-члени ЄС вже робили вибір між статус-кво і відносно однорідною інтеграцією. Український випадок сьогодні геть не такий. І навіть більше, ліберальний інтерговерменталізм спокійно спирається на економічну гетерогенність і розглядає багатство як головний чинник у визначенні переваг держав. Звісно, це означає, що попит на ДІ зростає з розширенням розриву в рівні багатства між державами, які перебувають в інтеграційних рамках. Тому неплатоспроможні суб'єкти прагнуть звільнення від не вигідних правил і принципів, тоді як «заможніші країни з більшою ймовірністю мають конкурентоспроможні, орієнтовані на експорт сектори, спираються на вищі нормативні стандарти та виступають чистими донорами до бюджету ЄС»¹⁷. За цих обставин, а саме, за нерівної інтенсивності переваг та неоднакової взаємної залежності, заможні держави мають сильнішу переговорну позицію, а отже, менше залежать від співпраці, тому вони частіше вдаються до ДІ та нав'язують її урядам, які прагнуть іншого рівня інтеграції. Однак і це не актуально в українському випадку, оскільки позицію країни щодо ДІ нещодавно було озвучено. У вересні 2019 року чинний віце-прем'єр-міністр України з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Дмитро Кулеба заявив, що

«будь-яка ідея, яка створює альтернативу членству, має відкидатися «з порога». І ми їх [ці ідеї] відкидаємо, бо наша мета – це членство в ЄС, а не будь-які альтернативи...»¹⁸

Це означає, що може виникнути ситуація, коли ЄС та Україна намагатимуться шукати інтеграційної істини (та взаємної вигоди) у найбазовіших постулатах ліберального інтерговерменталізму – засаднича формула Моравчика дозволяє слабшому, але ліберально орієнтованому аутсайдеру продемонструвати свою відносну силу, чітко окреслити свої економічні інтереси, при цьому надаючи серйозне підтвердження твердості своїх зобов'язань. Тоді ЄС не зможе виявляти нерівне ставлення до такого гравця.

15) Richard Rose, 'Referendum challenges to the EU's policy legitimacy – and how the EU responds' in Journal of European Public Policy, 2019, 26:2, p. 221.

16) Kinga Brudzinska, 'Multi-speed Concept is in the European Union's DNA' in GLOBSEC, 2018.

17) Frank Schimmelfennig and Thomas Winzen, 'Grand theories, differentiated integration' in Journal of European Public Policy, 2019, p. 1176.

18) Дмитро Кулеба у інтерв'ю з Сергієм Сидоренком і Юрієм Панченком, «Дмитро Кулеба: Я бачу, що потрібно зробити, щоб ЄС погодився на наше членство», Європейська правда, 27 вересня 2019.

«Пазл» із функціоналізму, неофункціоналізму та імперської парадигми

Часто обговорювана концепція неофункціонального перетікання є улюбленим підходом ЄС, коли йдеться про досягнення природного взаємопереплетення цілої низки різних процесів. Загалом цю ідею (з усією повагою її навряд чи можна назвати повноцінною теорією) розробив Ернст Хаас¹⁹ на основі видатного дослідження Девіда Мітрані про «суттєві функції»²⁰. На жаль, за часів Мітрані не існувало ЄС, який на практиці продемонстрував би безліч революційних покращень у відносно різних сегментах буття. За Хааса вже існувала спільнота-попередниця ЄС, і з ентузіазмом фіксувалися численні успіхи, пов'язані з перетіканням, тому ця концепція невдовзі стала модним терміном, пов'язуваним із різноманітними інтеграційними перемогами.

Сприяючи плідному єднанню країни з країною, галузі з галуззю, регіону з регіоном, сукупність доброго десятка політичних заходів принесла справжнє покращення добробуту десяткам мільйонів, майже автоматично розраховуючи на теургічне перетікання. Ситуація й досі була б такою, якби ЄС не розширився до теперішнього розміру, врешті-решт вирішивши окреслити власну периферію. Станом на 2004 рік процес окреслення периферії, по-перше, привів до створення Європейської політики сусідства (ЄПС), а згодом, після російсько-грузинської війни 2008 року, до подальшої сегментації ЄПС. Однак, по-друге, ЄС почав укладати з сусідами так звані Плани дій, сподіваючись на те, що ефект перетікання таки проявлятиметься в регіоні, яким ЄС не може управляти в структурному й оперативному плані. Ця стратегія призвела до приголомшливої геостратегічної поразки, якої ЄС зазнав під час саміту Східного партнерства у Вільнюсі 2013 року. Можна стверджувати, що це пов'язано з тим, що (нео-) функціоналістичний характер Східного партнерства йде врозріз із нещодавньо набутим ЄС, але завжди заперечуваним, статусом де-факто політичної імперії²¹.

Для офіційного Брюсселя це може звучати курйозно, але існує дедалі більше наукових досліджень, автори яких стверджують, що Україна являє собою класичну периферію

для двох із чотирьох сучасних імперій (ЄС та Росії), одночасно становлячи особливий інтерес для третього імперського утворення – США. Розкриваючи цю тему, Ян Зельонка стверджує, що ні ЄС, ні США не функціонують як звичайна територіальна держава – обом властиві виразні імперські характеристики, що є дієвою альтернативою Вестфальській парадигмі. Зельонка стверджує, що коли йдеться про розуміння правил міжнародної гри, експлікативні можливості Вестфальської парадигми держави обмежені; автор вважає її непридатною для XXI століття:

«Жорстке вестфальське поняття територіальності визнане застарілим в епоху глобалізації, а принцип суверенітету називають просто теоретичною абстракцією або своєрідним «організованим лицемірством»»²²

Натомість середньовічна імперська парадигма є цілковитою протилежністю панівної Вестфальської – «вона передбачає дублювання владних повноважень, подільність суверенітету, множинну ідентичність, а також нечіткі кордони, які повсякчас змінюються»²³. В ЄС конфлікти стосуються не кордонів, а форми європейських інституцій та зловживання погодженими законами. З такого погляду система міжнародних відносин у ЄС більше схожа на модель міжнародних відносин, що існувала в середні віки.

Існує чимало матеріалів про повторне становлення різноманітних імперій у різні часи, зокрема й у сучасну добу. Хоча поняття «імперія» зазвичай має негативні конотації, Ноель Паркер стверджує, що «імперія є можливою, навіть привабливою формою режиму для насадження ладу у відповідь на «безлад» як один із наслідків глобалізації»²⁴. «Імперія» постає як тип влади, який природно насаджує свій лад у просторі. Однак територія – це лише один, і, без сумніву, не найважливіший різновид простору, над яким імперія прагне запанувати. Крім того, як уже зазначалося, впродовж історії імперії неодноразово переміщали або розділяли свої центри влади:

«Імперії часто формують глобальний простір у непрямі та мимовільні способи, водночас породжуючи оманливе розуміння глобального порядку і в метрополії, і на периферії»²⁵

19) Ernst B. Haas, *The uniting of Europe: political, social and economic forces, 1950-1957* (Stanford: Stanford University Press, 1958).

20) David Mitrany, 'The progress of the international government' in P. Taylor (ed.), *The functional theory of politics* (Bristol, London School of Economics and Political Science: Martin Robertson & Company, 1975), p. 99.

21) Більше див. Vernygora, Ramiro Troitiño, and Västra.

22) Jan Zielonka, 'The international system in Europe: Westphalian anarchy or medieval chaos?' in *Journal of European Integration*, 2013, 35:1, p. 2

23) Zielonka, 2013, p. 6

24) Noel Parker, 'Empire as a geopolitical figure' in *Geopolitics*, 2010, 15:1, p. 128

25) Parker, p. 119.

Поліцентрична система – це досить своєрідне явище, яке, безумовно, має певні переваги, наприклад, у наш час вона допомагає ЄС у процесі створення структурного середовища, яке сприятиме внутрішньому миру та внутрішній співпраці. З іншого боку, вона заважає демонструвати силу на міжнародному рівні у геостратегічний спосіб. Тому, коли йдеться про виразне посилення ефекту перетікання на периферії ЄС, ідея базування штаб-квартири Європейського центрального банку або Європейської служби зовнішніх справ, наприклад, у Львові видається не такою вже й ексцентричною, з огляду на важливість кінцевої мети. Завдяки цьому механізми, які орієнтовані на інтеграцію, виглядатимуть природно збалансованими, а ситуацію не змалюватимуть як черговий випадок, коли «ЄС відчує себе «зобов'язаним» реагувати на нестабільність за своїми межами шляхом прийняття проблемних сусідів до свого складу»²⁶. Натомість Євросоюз і далі на законних підставах демонструватиме свою інституційну вищість, а периферійна українська держава отримує потужний поштовх у своїх офіційно задекларованих намірах приєднатися до ЄС на правах його повноправного члена.

Постфункціоналізм як механізм протидії популізму

Попри загальну згоду, що для регіональної інтеграції визначальним є раціональний економічний інтерес, деякі дослідники привертають увагу до інших, не менш впливових, чинників, стверджуючи, що сьогодні, аби зрозуміти хід європейської інтеграції, слід дивитися не тільки крізь призму економіки. І неофункціоналізм, і ліберальний інтерговерменталізм підкреслюють, що економічні вигоди криються за потребами регіональної інтеграції, а це означає, що аби розібратися, потрібно розуміти прагнення відповідних груп інтересів. Особливо виразно це помітно на прикладі періоду з кінця 1950-х до 1980-х років під час активного формування ринків, а також у 1990-х роках, коли інтеграція ринку привела до створення валютного союзу.

Однак деякі конфліктні ситуації, що протягом десятиліть спалахували в більш інтегрованій частині європейського континенту, перетекли в публічну сферу, тож було б необачно заплющувати очі на ставлення громадськості до

порушених питань. Тому давніші припущення, що широку громадськість не цікавить європейська інтеграція, застаріли. Подальші дослідження показали, що громадська думка навпаки – чітко структурована, впливає на національне голосування і пов'язана з основними аспектами, які формують полеміку в європейських суспільствах. Деякі академічні розробки наочно демонструють, що з Маастрихтським договором європейська інтеграція стала надзвичайно політизованою. Вважають, що про це свідчить зростання частки заяв, присвячених європейським питанням, під час національних виборчих кампаній, а також протестних соціальних рухів, орієнтованих на Європу, на всьому континенті²⁷, що вплинуло і на зміст, і на процес ухвалення рішень. Крім того, це мало певні наслідки для громадськості окремих держав – наприклад, євроскептичний сегмент суспільств почав вимагати більше «простору»²⁸.

Лісбет Гуг і Гері Маркс наголошують на тому, що громадськість відчуває свої економічні інтереси тонше, ніж передбачалося початково²⁹. Однак на національну ідентичність як чинник, що визначає ставлення до Європи, почали звертати увагу лише з 2002 року. Що стосується України, то Помаранчева революція 2004–2005 років навіть спонукала до перегляду геостратегічного порядку денного ЄС, але тодішня новопризначена Європейська комісія під керівництвом Жозе Мануеля Баррозу не дуже прихильно зустріла ці спроби. Хоч у дослідженнях європейської інтеграції найвиразнішу роль відігравав саме економічний інтерес, було очевидно, що те, якій структурі судових органів віддають перевагу, залежить від ідентичності, і цей пункт став центральним аргументом постфункціоналізму. Щодо потенційної користі цих теоретичних рамок для взаємозв'язків Україна-ЄС, то опосередковано дати поштовх високоефективному загальноєвропейському об'єднавчому руху міг приклад українського громадянського суспільства, що відстоювало європейські перспективи своєї країни у 2013–2014 роках, а не недоладний Брекзит, процес якого почався аж через три роки. Однак, натомість так звану «українську кризу» (зневажливе наукове кліше і сумнівна альтернатива терміну «російська окупація України») в ЄС здебільшого розглядають як «зовнішню»³⁰.

26) Jan Zielonka, 'America and Europe: two contrasting or parallel empires?' in *Journal of Political Power*, 2011, 4:3, p. 345.

27) Liesbet Hooghe and Gary Marks, 'A Postfunctionalist theory of European integration: From permissive consensus to constraining dissensus' in *Cambridge University Press*, 2008, 39, 1:23 p. 7.

28) Hooghe and Marks, p. 9.

29) Hooghe and Marks, p. 10.

30) Douglas Webber, 'Trends in European political (dis)integration. An analysis of postfunctionalist and other explanations' in *Journal of European Public Policy*, 2019, 26:8, p. 1143.

РОЗДІЛ 2

Структурні аспекти

При аналізі структурної сторони боку будь-якого співробітництва, коли йдеться про виявлення специфічних для партнерства параметрів, правових структур та очевидних можливостей для ефективного спільного розв'язання серйозних викликів, слід пам'ятати про ґрунтовану на співпраці шкалу, яка завжди залежить від того, наскільки «глибокої» та «всебічної» співпраці насправді прагнуть партнери. У конкретному випадку взаємин Україна-ЄС а) вони пройшли складну перевірку часом, а також підваженою міжнародною системою ООН, б) вирізнялися низкою непослідовностей у поведінці з обох сторін, однак в) зрештою привели до встановлення чітких параметрів (УА / ПВЗВТ) для того, щоб почати практично «виконувати» тверді зобов'язання, переказуючи «найщиріші вітання» тенденціям як класичного функціоналізму, так і ліберального інтерговерменталізму в комунікації.

Справді, у «Глобальній стратегії щодо зовнішньої політики та політики безпеки ЄС»³¹, якщо її проаналізувати крізь туманну призму крайньої політичної коректності та без зайвого журналістського сарказму, мало йдеться про Україну (власне, взагалі не йдеться). Дивно, але у цьому грандіозному документі, який різоче, але передбачувано програв «битву» за газетні шпальти попередньо оголошеному Брекзиту³², нема згадок про велику сусідку-Україну навіть у розділах, які начебто стосуються складного випадку відносин Україна-ЄС (а саме «Політика розширення» та «Наші сусіди»). У цьому контексті можна стверджувати, що як на колосальне організаційне утворення, що мріє про власний виразний, геостратегічний вплив, ЄС зі своєю «Глобальною стратегією» виглядали б переконливіше, якби таки запропонували

чітко сформульовані відповіді на «українське питання».

У своїй «Передмові» до вищезгаданого документа Федеріка Могеріні чітко наголошує, що «ця Стратегія має на меті плекати прагнення до стратегічної автономії Європейського Союзу»³³. Однак у тексті документа пункт про намір ЄС надалі долучатися «до вирішення зтяжних конфліктів у країнах Східного партнерства»³⁴ не виправдовує очікувань щодо того, що ЄС міг би заявити у своєму головному документі про багатогранний чинник постійної російської агресії на європейському сході (хіба таке формулювання не було б гідне потенційно стратегічно автономного суб'єкта?). Тому так звану «стратегічну автономію», очевидно, можна вважати питанням далекого майбутнього для ЄС. Можливо, Євросоюз ще знайде місце, якого він, на його думку, заслуговує в рамках чинної міжнародної системи ООН, розробленої для інших гравців, в інший час, за інших обставин. Водночас, якщо пригадати скептичний прогноз Роберта Когейна майже сорокарічної давності щодо «європейців», які не зможуть перетворитися на панівну силу «в осяжному майбутньому»³⁵, можна впевнено стверджувати, що він хибний з огляду на загальні чільні позиції ЄС у світовій торгівлі та запровадженні технологій, а розвиток подій спростовує такий скептицизм.

Зрештою, Спільний ринок Євросоюзу як історична «перлина» винятково ЄС-івських за походженням інтеграційних механізмів, робить його об'єктивно привабливим для інших. Крім того, економічний розвиток ЄС в останні роки демонструє значне зростання, виявляючи істотну тенденцію до посилення в наступні роки, коли країни, що зазнали

31) 'Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy' in The European Commission, June 2016.

32) The United Kingdom European Union membership referendum or the so-called Brexit referendum took place on 23 June 2016, while A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy was adopted on 28 June 2016. Evidently, the particular outcome of the Brexit referendum made A Global Strategy looking secondary in the news headlines globally.

33) Federica Mogherini, 'Foreword' in 'Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy', June 2016, p. 4.

34) Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy, p. 29.

35) Robert Keohane, *After hegemony: cooperation and discord in the world political economy* (NJ: Princeton University Press, 1984), p. 49.

кризи, успішно відновляться, а сукупний попит постійно збільшуватиметься. Все це узгоджується з чинником відносної стабільності, що його ЄС об'єктивно демонструє через свій приголомшливий досвід у збереженні інституційної пам'яті Європейської комісії. Що стосується політекономії, то не було зафіксовано жодних суттєвих невідповідностей при передачі знань, засвоєних уроків та виконаних домашніх завдань від старої комісії до нової. Щоразу, коли комусь із президентів Європейської комісії (за винятком хіба що Романо Проді) доводилося виступати з промовою, вони схилилися до обговорення саме політекономії, а не геостратегії. У своєму останньому «Зверненні до народу» в статусі президента Європейської комісії Жан-Клод Юнкер гордо і правомірно назвав ЄС «торговельною силою» і «найбільшим єдиним ринком у світі», який «має торгові угоди з 70 країнами світу, що охоплюють 40% усього світового ВВП» та «становить п'яту частину світової економіки»³⁶, але при цьому він ані словом не обмовився про найбільший дестабілізуючий чинник європейського континенту – поточну агресивну позицію Росії щодо Грузії, Молдови та України.

З огляду на викладене та враховуючи вже обговорену в попередньому «теоретичному» розділі низку можливих і теперішніх рамок для ефективної співпраці ЄС та України, цей «структурний» розділ зосереджуватиметься на матеріальному (або вимірюваному) боці цієї взаємодії. Славнозвісний вислів Девіда Мітрані про «спільні матеріальні потреби»³⁷ – це практично наперед розроблене «послання у пляшці» щодо особливого випадку взаємин Україна-ЄС. З одного боку, ЄС завжди охочіше обговорює економіку, прагнучи безпроблемного розширення сфери охоплення свого Спільного ринку, без необхідності виголошувати якісь складні геостратегічні заклики. З іншого боку, початок «революції управління» Володимира Зеленського в Україні (незалежно від того, чи буде вона й далі асоціюватися з чинним

президентом України в наступному десятилітті) «проштовхує» безліч функціональних «наказів» щодо якнайшвидшої зміни перспективи країни. Іноді ці «накази» хитро подаються посадовцям ЄС у вигляді підказки, запиту на інформацію чи на пропозицію, але майже щоразу переважає класична версія функціоналізму в поєднанні з чітко міждержавним підходом одне до одного, що їх так любить і цінує ЄС. Єдине, що ЄС ще має усвідомити, що нова Україна – велика країна з, можливо, складнішим профілем, ніж будь-яка з країн-членів ЄС, навряд чи завжди зосереджуватиметься винятково на форматах, пов'язаних з ЄС, але це вже інша історія, про яку йтиметься в «оперативному» розділі далі.

У часи глобальної турбулентності та непередбачуваності після 2014 року мало хто пам'ятає про «Стратегію інтеграції України до ЄС», прийняту в Україні за Леоніда Кучми 1998 року³⁸, коли перспективи вступу країни в ЄС ще не були туманними, а Георгій Гонгадзе³⁹ був ще живий. Україна, дедалі більше скочуючись у деструктивну олігархічну «демократію», сподівалася подати свою справу так, наче вона – ще одна нормальна Естонія, яка того ж року почала переговори про членство в ЄС. Прикметно, що всього за чотири роки Романо Проді, тодішній президент Єврокомісії, почав відкрито розмірковувати про «межі Європи», бо, як ми вже згадували раніше, він не хотів, щоб «ці межі» встановлювали якісь інші суб'єкти. Певним чином відповідь на його запитання можна знайти у початковому бажанні ЄС визначити своє сусідство після найбільшого розширення 2004 року – ідея полягала в тому, щоб «не нехтувати новими сусідами»⁴⁰, при чому йшлося передусім тільки про Білорусь, Молдову та Україну⁴¹.

Однак після Помаранчевої революції Україну почали трактувати як «країну перехідного періоду», яка демонструвала «негативний демократичний розвиток»⁴² впродовж пост-Помаранчевого десятиліття. У цьому контексті

36) Jean-Claude Juncker, 'State of the Union 2018. The Hour of European Sovereignty' in The European Commission.

37) David Mitrany, 'Nationality and nationalism (1938 and early 1950s)' in P. Taylor (Ed.), *The functional theory of politics* (Bristol, London School of Economics and Political Science: Martin Robertson & Company, 1975), p. 145.

38) Більше див. Катагуна Wolczuk, 'Ukraine's Policy towards the European Union: A Case of 'Declarative Europeanization'' in Stefan Batory Foundation, 2003.

39) 'Declaration by the Presidency on behalf of the European Union about working conditions for media and to remind about concerns regarding the Gongadze case' in The European Commission, 5 February 2001.

40) Michael Emerson, 'Just good friends? The European Union's multiple neighbourhood policies' in *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 2011, 46:4, p. 50.

41) Vernygora, Ramiro Troitiño and Västra, p.16.

42) Daniel Silander and Martin Nilsson, 'Democratization without enlargement? The European Neighbourhood Policy on post-communist transitions' in *Contemporary Politics*, 2013, 19:4, p. 455.

можна припустити, що протягом періоду після Помаранчевої революції до часів УА / ПВЗВТ «План дій Україна-ЄС, прийнятий 21 лютого 2005 року [повинен був стати] документом, що ним мали керуватися обидві сторони»⁴³. Навдивовижу, попри дуже поганий досвід країни у прийнятті демократичних підходів та її загальну нестабільність у багатьох аспектах, Україна з 1993 року отримала позитивний доступ до Генералізованої системи преференцій ЄС (ГСП). Як повідомлялося, у 2013 році «понад 70% українського експорту машинного обладнання і механічних пристроїв, установок, олій, кольорових металів, хімічних речовин і текстильних виробів до ЄС відбувалися за пільговими тарифами ГСП»⁴⁴. Хоча це було тоді, а сьогодні у структурному плані зовсім інший час, Україна виступає на Спільному ринку ЄС гравцем, а не просто чинником.

Короткий структурний огляд процесу: УА та її ПВЗВТ

У контексті співпраці ефективне поєднання економічних та правових інтеграційних механізмів допомагає обом сторонам охопити поважну кількість різних секторів, де відбувається фактична взаємодія. Цей процес виграє від поступового, але добровільного наближення національного законодавства до *acquis* ЄС у галузях, визначених УА, а всю схему діяльності з упровадження потрібних змін фінансово підтримує ЄС. Рамки, встановлені УА, є секторальними, а щодо заходів з лібералізації торгівлі, визначених у ПВЗВТ, то зафіксований істотний вплив від зняття митних платежів на чималу кількість товарів – з моменту набуття чинності ПВЗВТ в січні 2016 року двосторонній товарообіг між ЄС та Україною виріс на 49%⁴⁵. У функціональному плані УА по суті надає Україні детальну дорожню карту щодо трансформації зокрема державного управління й економічної політики та пропонує граничні терміни проведення конкретних реформ, які, утім, є гнучкими.

Адміністрування процесу відбувається порівняно гнучко, і здійснює його низка органів, зокрема, Рада асоціації, уповноважена оновлювати додатки УА. Політичний нагляд трискладовою

структурою нагадує ЄЕП, але його доповнено технічною допомогою, що її односторонньо надають Україні, наприклад, через Групу підтримки в Україні, яка «складається з ряду тематичних команд, що відповідають основним пріоритетам реформ, викладеним у Порядку денному асоціації»; як зазначалося, Група надає експертні консультації щодо важливих реформ та координує їх проведення⁴⁶. Як власник проекту Європейська комісія випускає щорічний звіт про виконання та має всі права на детальну інформацію про досягнуті Україною результати.

До того ж УА передбачає правовий нагляд у формі багатоступеневої процедури врегулювання спорів, юрисдикцію над якими відведено Європейському суду як вищій апеляційній інстанції. На відміну від інтеграційних механізмів, які ЄС запровадив із Західними Балканами, в УА між Україною та ЄС передбачено порівняно низький рівень правової інтеграції. Апроксимацію законодавства у випадку України⁴⁷ можна розуміти як приведення національного законодавства до відповідності з *acquis* ЄС, натомість апроксимація законодавств країн-кандидатів робить їхні правові системи ідентичними (або юридично тотожними) *acquis* ЄС. У цьому сенсі повну обробку ринку передбачено лише в чотирьох секторах, у яких *acquis* вимагається впровадити у всій сукупності (це не стосується решти секторів). Імовірно, ці положення підкреслюють функціоналістичну суть УА/ПВЗВТ, що чітко постає як механізм лібералізації торгівлі (а не ринкової інтеграції) та політичної напівприналежності до ЄС (а не як дорожня карта до повного членства).

Відповідно до кінцевих термінів, визначених у рамках УА/ПВЗВТ, її виконання триватиме близько 10 років без жодних перспектив окрім просто асоціативних зв'язків з ЄС, але з можливістю істотного поглиблення відносин у торгівлі. Враховуючи нинішні обставини України (і позитивні, і негативні), така невизначеність може підштовхнути та певною мірою вже підштовхує країну розробляти стратегії для налагодження більш глобальних контактів. Розпочавшись 2014 року, процес добровільної апроксимації з тимчасовим

43) Vernygora, Ramiro Troitiño and Västra, p.17.

44) 'Countries and regions. Ukraine' in The European Commission, 22 July 2019.

45) 'EU-Ukraine relations – factsheet' in European External Action Service, 5 June 2019.

46) 'Support Group for Ukraine' in The European Commission, 30 June 2018.

47) Alexander Duleba et al., 'Integration without membership. Potential and limits of Ukraine's Association with the EU' in Research Centre of the Slovak Foreign Policy Association, April 2017.

застосуванням УА/ПВЗВТ показав, що навіть такі потужні нормативні рамки як УА/ПВЗВТ не змогли забезпечити прориву в процесі реформування України, як це було у випадку країн-кандидатів на вступ до ЄС. Можливо, потрібен також геостратегічний «мотиватор»?

Добровільне наближення законодавства в рамках УА/ПВЗВТ: уроки, які слід засвоїти

Автори одного вартого уваги дослідження, що проводилось під егідою EU-STRAT, стверджують, що концепція правової апроксимації є одним з багатьох «тригерів», які допомогли у процесі наближення ряду країн Центральної та Східної Європи (ЦСЕ) до членства в ЄС⁴⁸. Точніше, фактичне розширення спиралося на набір елементів: Копенгагенські критерії, широку фінансову допомогу, політичний тиск (перспектива членства) і законодавче наближення. В українському випадку помітні лише два з цих елементів: законодавче наближення (у межах УА/ПВЗВТ) та фінансова допомога (можна стверджувати, що вона не є настільки всебічною, як під час розширення у ЦСЕ).

Ще в одному дослідженні на цю тему, а саме в поточному аналітичному моніторингу, що його з 2014 року проводить Український центр європейської політики (УЦЕП)⁴⁹, було виявлено низку тенденцій, властивих процесові виконання УА/ПВЗВТ. Наприклад, є лише кілька секторів, де наближення законодавства проходить успішно, а саме – аграрний сектор, енергетичний сектор, технічне регулювання та державні закупівлі. Це чи не єдині сфери, де різні зацікавлені сторони «дуже мотивовані» підтримати процес апроксимації законодавства. Конкретно у випадку сільського господарства всі великі українські агропродовольчі компанії експортують свою продукцію на ринок ЄС і прагнуть формувати свої пропозиції відповідно до фактичного попиту. Ось чому ці підприємства активно підтримують наближення законодавства у секторі санітарії та фітосанітарії (СФС). Аналогічна ситуація спостерігається в секторі технічного регулювання, де Україна дотримується позитивної структурної позиції щодо підписання Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (АСАА). Якщо країні вдасться досягти відповідності в

цій сфері, то погодженому переліку української промислової продукції відкриється шлях до споживача в ЄС. У такому контексті АСАА можна розглядати як потенційно сильний мотиватор, що стимулює процес наближення законодавства у певному секторі.

Дещо інша ситуація спостерігається в енергетичному секторі, де зазвичай криється багато геополітичних аспектів, особливо при будь-яких спробах досягти відносної або абсолютної незалежності від російських нафти/газу. В українському контексті законодавче наближення можна розглядати як можливість «втєкти» від непередбачуваності постачання енергоресурсів з боку Російської Федерації. Водночас таке бажання України наразилося на протидію «на місцях» – через побудову трубопроводу Північний потік 2 (ПП-2), яким природний газ мають постачати з Росії до ЄС, оминаючи Україну, українській стороні, без сумніву, складно судити про своє місце у загальній схемі. Навіть якщо наближення національного енергетичного регулювання до відповідних *acquis* ЄС буде завершено, це не дає жодних нормативних гарантій щодо захисту інтересів України як головної транзитної країни для ЄС. Зрештою, УА з ЄС уклала Україна, а не Росія. Для деяких експертів, які вивчають розробку ПП-2, питання про поведінку з Україною в рамках енергетичного ринку, пов'язаного з ЄС, вже стало, як-то трактують, тільки суто академічним.

Нарешті, що стосується державних закупівель, то це єдиний сектор, де законодавчому наближенню з українського боку добровільно та успішно сприяв один з високопосадовців країни (заступник Міністра економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України). Утім варто зауважити, що в ЄС конкуренція в цьому секторі надзвичайно потужна, а український бізнес досі має чимало недоліків, тож не може добитися, щоб його голос почули у процесі апроксимації законодавства.

В інших секторах УА/ПВЗВТ у структурному плані не спостерігається особливих успіхів у системному та ефективному наближенні законодавства до норм ЄС. Найімовірніше, у цьому процесі бракує «політичних мотиваторів», які стимулювали би бізнес почати

48) Katarzyna Wolczuk et. al., 'The Association Agreements as a dynamic framework: Between modernization and integration' in EU-STRAT Working Paper No. 06., September 2017.

49) Наприклад, Олена Степаненко і Ганна Добринська, Україна та Угода про асоціацію: Моніторинг виконання, Л. Акуленко і Д. Науменко (ред.), (Український центр європейської політики, 2016).

впроваджувати стандарти ЄС, що вимагають чималих витрат. З боку ЄС, якщо Євросоюз зацікавлений отримувати вигоду з українського ринку в усіх аспектах, то українському бізнесу можна було б надати більшу фінансову підтримку (так було з країнами ЦСЄ, коли вони ще добивалися уваги ЄС для «обговорення» перспектив членства) або, натомість, можна переглянути низку квот на сільськогосподарську продукцію.

З погляду статус-кво, в Україні спостерігається негативна тенденція в процесі апроксимації законодавства, яку можна назвати «українізацією законодавства ЄС». Очевидно, оскільки деякі норми ЄС дуже складні для негайного виконання, дедалі більше українських урядових установ і державних органів беруться тлумачити регламенти ЄС на власний розсуд, намагаючись застосовувати ці регламенти вибірково. Також є випадки, коли певні державні органи, прагнучи утримати

наявні владні механізми під своїм контролем, просто взагалі не зацікавлені в ефективному наближенні законодавства.

Загалом, як стверджує УЦЄП, можна припустити, що концепція добровільного наближення законодавства в рамках УА/ПВЗВТ не є платформою, що може забезпечити достатньо мотиваційних стимулів для досягнення країною позитивної точки неповернення, після якої взаємопов'язаність із ЄС стане незворотною. Безумовно, вагомий матеріальний інтерес, в принципі, може розширити коло підприємців та інших сторін щиро зацікавлених у долученні до процесу наближення законодавства в Україні, поміщаючи його в контекст не лише нормативно-правової бази УА/ПВЗВТ, але і потенційного геостратегічного підходу ЄС, не ставитися до України як до країни, що вічно перебуває в сірій зоні перетворень.

РОЗДІЛ 3

Оперативні аспекти

На основі попередніх двох розділів цієї доповіді можна зробити обґрунтований, базований на аргументах висновок, що обидві сторони не повністю задоволені ступенем сумісності їхніх взаємозв'язків. Цей факт явно підтверджено аналізом і теорії, і структурного розвитку, але, на жаль, на багатогранному полі міжнародних відносин мало що було зроблено, щоб знайти практичний підхід до розгляду взаємодії ЄС та України в динаміці. Історично так склалося, що зараз найкращий час звернутися до цього питання – з огляду на Зе⁵⁰ «революцію управління» в Україні та майбутню Європейську комісію під проводом Урсули фон дер Ляєн у Брюсселі, в обох сторін є п'ять років, щоб визнати кілька відносно очевидних речей. У випадку консенсусу, який сприятиме швидшому їх визнанню, буде більше часу для зміцнення співпраці, відмовившись від підходу наставник-учень. По-перше, Україна для ЄС просто занадто велика і занадто важлива, щоб її можна було розглядати як звичайного сусіда. Вона не звичайна, ніколи не була і навряд чи найближчим часом стане звичайною європейською державою. Певним чином Україна представляє парадигму для Європи – вона може опинитися на політичній карті континенту, зникати з неї, ставати геостратегічно невидимою, але «українське питання» існує вже століттями. У цьому українська держава має багато спільного з іншими великими країнами-парадигмами Європи (наприклад, Австрією, Німеччиною та Польщею).

По-друге, для України природне, а також офіційно закріплене прагнення бути визнаною надійною європейською демократією орієнтованою на ЄС має дуже мало спільного з її власною звичною практикою перетворювати це бажання на завчену мантру, щоб «співати» її перед кожним чиновником з ЄС. Коротко кажучи, «данську демократію» не можливо імпортувати з ЄС у велику Україну. Імовірно,

як це чітко демонструє неповороткий поступ у напрямку Східного партнерства, ЄС може допомогти у створенні потрібних демократичних інституцій в Україні, але не зможе підтримувати їх – цим має опікуватися українське громадянське суспільство.

По-третє, і ЄС, і Україна зараз стикаються з певними викликами, і, хоч як це парадоксально, саме в такому контексті цей матеріал спрямовано на виявлення належних оперативних рамок, в яких ЄС та Україна зможуть синергетично об'єднати свої позитивні наміри, орієнтовані на інтеграцію, якщо й далі прагнуть спілкуватися між собою на партнерських геостратегічних засадах. Забігаючи наперед, зазначимо, що тут наведено аргументацію, що вони таки мають це зробити, яку буде підкріплено актуальною оперативною схемою для підвищення ефективності та взаємовигідності цього взаємозв'язку. Якщо забути на мить про безумовно потужні важелі ЄС у міжнародній торгівлі, існує справді суттєвий чинник, що робить і ЄС, і Україну однаково не готовими вирішувати власні (а іноді й спільні) виклики самотужки, без синергетичної взаємопідтримки. Сьогодні вони мають існувати та діяти в межах міжнародної системи, створеної в інший час і для інших політичних сил, щоб ті могли приймати важливі рішення щодо винятків та можливостей співпраці.

Неконвенційність у найкращому вияві

Очевидно, що ЄС є неконвенційним гравцем у наявній міжнародній системі (чи її відгомоні), яка постала на основі ухвал Ялтинської конференції. Дійсно, рамки, що їх у лютому 1945 року «зацементували» Рузвельт, Сталін і Черчилль, – це пережиток важкого минулого, не кажучи вже про концепцію «п'яти світових поліцейських» (було ініційовано «чотири», але нехай буде «п'ять» згідно з баченням Черчилля ролі Франції в Європі)⁵¹. Той кумедний факт,

50) Відколи Володимир Зеленський оголосив про початок своєї президентської кампанії, слово «Зе» почали часто використовувати як відповідник прізвища нинішнього президента України. Через співзвучність цього скорочення з англійським артиклем «the» чимало україно- та російськомовних авторів перетворили «Зе» на мовне кліше, яке часто використовують у ЗМІ. Див., напр., Katya Soldak, 'Ukrainian humor: A comedian is elected President' in Forbes, 21 April 2019. або Володимир Кім, Поствиборний хайп, DT.UA., 26 липня 2019.

51) Про Ялтинську конференцію 1945 р. детальніше див. у Serhii Plokh, Yalta: the price for peace (Viking Penguin, 2010).

що один з цих «поліцейських» є державою-членом ЄС, а інший ніяк не визначиться залишатися в ЄС чи вийти з нього, аж ніяк не сприяє Євросоюзові в геостратегічному сенсі. Це тема зовсім іншої дискусії, але міжнародна система, яка базується на ООН, не забезпечує комфортного «прийому» також і для НАТО, якщо таке становище допомагає ЄС або його власним «світовим поліцейським» (найімовірніше, зовсім не допомагає).

У випадку України, починаючи з Конференції в Сан-Франциско 1945 року (але особливо показово з 1991 року), її високопосадовці представники ніколи не втрачали шансу підкреслити той факт, що номінально Україна є однією з країн-засновниць ООН. Це правда, але таке ялтинське нормативне «ноу-хау» не завадило російським військовим у 2014 році, коли українська революція ще тривала, окупувати ту ж таки Ялту. Не дивно, що «інші миролюбні держави», які в суворій відповідності до основного документа ООН взяли «на себе зобов'язання, що містяться в даному Статуті, і які [...] можуть та бажають ці зобов'язання виконувати»⁵², не зробили нічого, щоб зупинити агресію. «Нагхненний» тим, що в ґрунтованій на ООН міжнародній системі сигнал тривоги так і не пролунав, Кремль пішов далі, окупувавши значну частину Донбасу на сході України. Чи варто також зазначити, що один зі світових «поліцейських» і велика «миролюбна держава» фактично виступає агресором, що досі утримує кілька немалих регіонів суверенної території України?

Після Мюнхенської зради 1938 року (історія пам'ятає про чотири відомі країни-підписанти угоди) Ліга Націй почала згасати, остаточно відійшовши в небуття за кілька років після поділу Чехословаччини в рамках підписаної в Баварії угоди. Однак навіть слабка Україна 2014 року була все-таки значно сильнішою та більшою, ніж Чехословацька держава в будь-який час свого історичного існування. Російське вторгнення зупинила відновлена українська армія і сотні тисяч цивільних добровольців – хитромудрі намагання багатьох країн, зокрема й деяких держав-членів ЄС, умиротворити Росію відігравали лише незначну роль у цьому процесі. Україна залишається суверенною країною, і, швидше за все, те, що вона досі займає значну

частину політичної карти європейського континенту, дає ООН непоганий шанс вижити в тривалішій перспективі. Запевняючи, що «Росія не відчула або майже не відчула жодних наслідків з боку ООН у зв'язку з анексією Криму та подальшою тривалою війною в Україні», автор коментаря для Reuters з цього питання закінчує публікацію такими твердженнями:

*«Можливо, щоб запровадити ефективну інституційну реформу, знадобиться ще одна катастрофа масштабу світової війни. Але наразі найважливішою роллю ООН залишається змушування наймогутніших країн світу до постійного діалогу з питань світового значення. Ми мали б тішитися, що вона у нас є. Країни нізащо не змогли б її створити сьогодні».*⁵³

Коротше кажучи, ЄС, попри певні зусилля, здійснювані через Європейську службу зовнішніх справ (ЄСЗС), що про них йтиметься далі, ще не окреслив власного геостратегічного «силуету» в міжнародній системі ООН. Будь-який виступ будь-якого Президента Європейської Ради, виголошений на Генеральній Асамблеї ООН, не дає чіткої відповіді на майже вічне запитання Генрі Кіссінджера: «Кому мені телефонувати, якщо я хочу поговорити з Європою?», хоч слід визнати, що колишній державний секретар США (читаємо США) однаково ніколи особливо не прагнув «поговорити [безпосередньо] з Європою»⁵⁴. Що стосується України, то навіть нещодавня активна участь країни в Раді Безпеки ООН (2016–2017 рр.) у статусі непостійного члена цього органу не забезпечила істотного прориву в процесі потенційної деокупації Криму і Донбасу – ці території досі перебувають під контролем Кремля та його права вето в ООН.

Навидовижу для контексту цього матеріалу, існує чинник, що ще більше ускладнює всебічне обговорення міжнародної системи. Слабкість нинішньої світової структури, що базується на ООН, не тільки несприятлива для акторів, які не приймають рішень, таких як Україна чи ЄС, а й безперспективна для тих, які рішуче обстоюють збереження ялтинської системи міжнародних відносин. По-перше, тому що за 75 років ця система не допомогла «викарбувати» спільного бачення основних міжнародних правил для спільноти «об'єднаних націй». У світі після Другої світової війни той факт, що Катар – не Естонія

52) Статут ООН, Розділ II, Стаття 3.

53) Peter Apps, 'Commentary: An imperfect U.N. is still the world's best hope' in Reuters, 25 September 2018.

54) Gideon Rachman, 'Kissinger never wanted to dial Europe' in The Financial Times, 23 July 2009.

(Данія – не Малайзія, Канада – не Єгипет тощо), був би абсолютно прийнятним. Однак ситуація, коли «рядова Туреччина» може відкрито сказати «ні» самим Сполученим Штатам (або, як на те пішло, Росії) – зовсім не вписується у картину, що її Рузвельт, Сталін та Черчилль вималювали собі у лютому 1945 року. На подив п'яти світових «поліцейських» (хоч кого би з цих «поліцейських» ми взяли для аналізу), Туреччина вже не «рядова». До прикладу, на такий випадок, як загибель Джамала Хашогджі в жовтні 2018 року в ялтинській системі міжнародних відносин неможливо було б заплющити очі (не кажучи вже про те, щоб швидко забути) – просто тому, що ця система не передбачала для Саудівської Аравії істотної (чи хоч якоїсь) ролі у процесі прийняття рішень.

По-друге, затверджені ООН «поліцейські» не змогли гарантувати членам міжнародної системи кращу безпеку. Натомість домовленості, на яких ґрунтується НАТО, таки дали змогу створити для його учасників безпечне середовище і в геостратегічному, і у військовому плані. Принаймні, саме таким є наразі статус-кво, і його підтримку обстоюють і ЄС, і український уряд, оскільки їхня безпека щільно «вплетена» в безліч створених НАТО конструкцій (у випадку ЄС – цілковито, а у випадку України – суттєво). Напрочуд, сьогодні власна Спільна зовнішня та безпекова політика (СЗБП) додатково ускладнює процес у структурному та оперативному плані.

СЗБП, санкції та нова Європа

Держави-члени ЄС офіційно висловлюють відданість СЗБП. Будучи традиційно міждержавною за своїм характером, СЗБП, імовірно, ще перебуває у процесі формування. До прикладу, на панельній дискусії високого рівня у рамках Ризької конференції 2019 року, що, втім, проходила за правилом Chatham House, обговорювали розпливчастість основного постулату «Глобальної стратегії», так званої стратегічної автономії⁵⁵. Пролунало законне запитання, чи не варто ЄС прагнути не так автономності, як більшої стратегічної відповідальності⁵⁶.

Щодо українського питання, то попри те, що

у «Глобальній стратегії» посоромилися навіть прямо згадати про нього, у рамках СЗБП ставлення до нього неспішне, але серйозне. Основна частина звіту щодо СЗБП за 2017 рік починається зі згадки, що «у відносинах ЄС з Росією у 2017 році [...] панівним чинником і далі є порушення Росією міжнародного права в Україні, зокрема незаконна анексія Кримського півострова і дестабілізація на Сході України», зазначаючи також, що ЄС «залишається відданим політиці невизнання незаконної анексії Криму та Севастополя»⁵⁷. У відповідь на прикрі події в Криму та на Донбасі ЄС скасував запланований саміт ЄС і Росії у 2014 році, і відтоді жодних заходів такого типу не проводилося. Деякі держави-члени ЄС продовжують спілкуватися з Російською Федерацією у двосторонньому порядку, але такі зустрічі є нерегулярними. Крім того, ЄС заморозив активи та наклав заборони на в'їзд 170 осіб та 44 організації, «оскільки їхні дії підірвали територіальну цілісність, суверенітет і незалежність України» (у вересні 2019 року ці санкції було продовжено до 15 березня 2020 року)⁵⁸. Ще важливіше те, що економічні санкції, спрямовані проти різних галузей російської економіки (впроваджені у липні та вересні 2014 року), тепер прив'язані «до повного виконання Мінських домовленостей», а оскільки їх так і не було виконано, то санкції продовжено до 31 січня 2020 року⁵⁹.

Водночас зростає кількість аналітичної літератури, де Євросоюз критикують за неспроможність «загнуздати російських «троянських коней», які сприяють реалізації пропутінської зовнішньої політики у ЄС», пояснюючи цю невдачу «особливим різновидом дезагрегації в зовнішній і безпековій політиці [ЄС]», що не дає відвернути країни-члени ЄС «від провадження різних проросійських політичних заходів, зокрема підписання нових енергетичних угод або надання доступу до портів для російських військово-морських сил»⁶⁰. Такі твердження опосередковано пов'язані з іншими аргументами, які значно ширші за обсягом, але конкретніші щодо відносин між ЄС та Україною. До прикладу, висувають важливий науковий аргумент про три чинники, які, як вважається, обмежують владу ЄС: «небажання

55) 'Night owl session: EU strategic autonomy vs. EU strategic responsibility?' in The Riga Conference, 11 October 2019.

56) 'Night owl session: EU strategic autonomy vs. EU strategic responsibility?'.

57) 'CFSP Report – Our priorities in 2017' in EEAS, 5 July 2017.

58) 'EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine' in The European Council and the Council of the European Union, 13 September 2019.

59) 'EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine'.

60) Mitchell A. Orenstein and R. Daniel Kelemen, 'Trojan Horses in EU Foreign Policy' in Journal of Common Market Studies, 2017. 55-1 (Special Issue: Europe's Hybrid Foreign Policy: The Ukraine-Russia Crisis), pp. 87-102.

розглядати Україну як кандидата на членство, прорахунки щодо українських лідерів та ігнорування щораз потужніших націоналізму і ксенофобії в Росії»⁶¹. Це твердження спирається на той факт, що «ЄС не зрозумів, що Росія вважає і ЄС (не лише НАТО) ворожим суб'єктом, який втручається у те, що вона вважає «зоною своїх привілейованих інтересів»⁶². Власне, тут принаймні трохи йдеться про вищезгадану стратегічну відповідальність, що її ЄС зараз просять забезпечити на європейському континенті.

Однак було б несправедливо казати, що ЄС не шукає варіантів. Євросоюз постійно перебуває у пошуках, і нинішній лідер процесу встановлення бачення нової Європи помітно посилює міждержавний характер СЗБП. У травні 2019 року, приблизно за два тижні до виборів до Європейського парламенту, політична партія президента Франції Еммануеля Макрона *La République En Marche* оприлюднила документ, який одразу ж почали розглядати як один з основних сегментів плану Макрона щодо реформування ЄС. Програма мала дуже гучну назву «*Projet Renaissance*» («Проект Відродження») і пропонувала хороші основні ідеї, «серед яких збільшення інвестицій в екологічну політику, введення податку для технологічних гігантів по всій Європі та рух до створення європейської армії»⁶³. Попри спрямування на значно ширшу аудиторію, «*Projet Renaissance*» однаково був дуже внутрішньоєвропейським, зосереджуючись локально на перемозі на виборах у Франції. У геостратегічному плані він не зміг належно просвітити міжнародну аудиторію щодо можливого майбутнього посилення загальної позиції ЄС в процесі ухвалення рішень на глобальному рівні. Висувають обґрунтовані припущення щодо причин Макронового скромного ставлення до того, щоб надати СЗБП відчутнішого голосу в глобальних справах. Причина в тому, що Франція зберігає цю роль... для Франції.

Якщо структурно згубний Брекзит таки відбудеться, Французька Республіка стане єдиним представником від ЄС в Раді Безпеки ООН. Якщо говорити мовою цифр, то це збільшить «міжнародний» вплив країни в межах ЄС на 100%. Тоді, швидше за все, президент Макрон повернеться до ще одного важливого документа «За європейське оновлення», що його Єлисейський палац видав 4 березня 2019 року всіма офіційними мовами ЄС⁶⁴. З практичного боку, він: містить новаторські пропозиції щодо а) Європейського агентства захисту демократії для забезпечення виборчого процесу від кібератак і маніпуляцій, а також заборони фінансування європейських політичних партій іноземними державами; б) спільних прикордонних сил і європейської служби з питань притулку; в) договору про оборону та безпеку, в якому уточнили б зобов'язання ЄС щодо НАТО та наших європейських союзників (України?); г) Європейського банку клімату⁶⁵. Наприкінці документа бачимо милое *au revoir* британцям: «У цій Європі Великобританія, я впевнений, знайде своє справжнє місце»⁶⁶.

Зважаючи на викладене і пам'ятаючи деякі міркування щодо диференціації інтегративного процесу (наприклад, ще у 2017 році канцлерка Німеччини Ангела Меркель припустила, що ЄС може бути «різношвидкісним» союзом⁶⁷), геостратегічне «домашнє завдання», яке якнайшвидше має виконати Україна, просто величезне. Хоч там як, наразі ЄС чекає початку роботи нової Європейської комісії, що мало відбутися 1 листопада 2019 року. Роль нової очільниці комісії Урсули фон дер Ляен в контексті перетворення СЗБП ЄС на політику світового лідера складно недооцінити. Відомо, що президентка фон дер Ляен «впевнена у процесі»⁶⁸, але нова Європа буде Європою з новою Францією, новою Німеччиною, новою Україною та старою Росією. В оперативному плані європейська інтеграція не переживала такого складного екзистенційно важливого періоду ще з пам'ятних 1989-1991 років.

61) Taras Kuzio, 'Ukraine between a Constrained EU and Assertive Russia' in *Journal of Common Market Studies*, 2017. 55-1 (Special Issue: Europe's Hybrid Foreign Policy: The Ukraine-Russia Crisis), pp. 103-120.

62) Kuzio, 'Ukraine between a Constrained EU and Assertive Russia'.

63) Rym Momtaz, 'Macron unveils plan for Europe' in *Politico*, 9 May 2019.

64) Emmanuel Macron, 'For European renewal' in *The Élysée Palace*, 4 March 2019.

65) Macron, 'For European renewal'.

66) Macron, 'For European renewal'.

67) Angela Merkel in 'Merkel says Europe's future could be two-speed' in *The Local*, 4 February 2017.

68) David M. Herszenhorn, Maia de la Baume, and Rym Momtaz, 'Finger-pointing and charges of betrayal follow Gouillard's defeat' in *Politico*, 12 October 2019.

Знані виклики, які слід подолати... разом

Повертаючись до основної теми цього документа, варто чітко наголосити, що і ЄС, і Україна об'єктивно прагнуть собі «щасливого життя» в сучасній міжнародній системі. Можна стверджувати, що телефонна розмова Трампа і Зеленського⁶⁹ 25 липня 2019 року, а також її реальні та гіпотетичні наслідки для України⁷⁰ в контексті співпраці ЄС-Україна, можуть чітко свідчити лише про одне – вразлива Україна, яка намагається «всидіти» на двох «стілцях» одночасно, у довгостроковій перспективі не є надійним партнером для ЄС.

Натомість можна навести діаметрально протилежний аргумент, що сучасна українська держава (історично не менш давня, ніж переважна більшість країн-членів ЄС) почала виявляти, а відтак «використовувати» власні конкурентні переваги у спілкуванні зі значно сильнішими державами. Хоч як це парадоксально, але, ймовірно, європейська Україна (з офіційним положенням про європейську інтеграцію, закріпленням у Конституції країни) перетворюється на значно вагомішу складову частину доданої вартості для інтеграційної системи ЄС і більш рівноправного партнера для ЄС як суб'єкта, невід'ємною частиною якого Україна хотіла би стати.

Немає нічого ганебного для обох партнерів у тому, щоб визнати, що вони зараз стикаються з екзистенційними кризами. Для України, це історично усталений режим, оскільки нинішній гібридний конфлікт з Російською Федерацією не згасне в осяжному майбутньому, а сама країна ще не зробила достатньо для запобігання власному самознищенню. Однак для ЄС зараз саме час згадати вислів «що вище літаєш, тим глибше падати». Щойно 2012 року, в майже доісторичну епоху, Лі Куан Ю (відомий тим, що не часто помилявся) порівнював ЄС з «підприємством, яке було задумано неправильно, оскільки зростало занадто швидко, і, ймовірно, зазнає невдачі»⁷¹. Можна стверджувати, що ЄС має не так багато досягнень, які дозволили б йому заперечити слова покійного засновника Сінгапуру.

Тому в наступній частині цього розділу ми стисло зупинимося на тому, щоб пояснити

на прикладах основну тезу цього матеріалу щодо синергетичних інтеграційних рамок. По-перше, в процесі відпрацювання власних зовнішньополітичних порядків денних ЄС та Україна мають розв'язати вже згадані два ідентичні типи викликів («як привернути увагу» та «як забезпечити довіру»), які можна подолати за допомогою певного спектра стратегій (див. Таблицю 1). Однак, по-друге, існування УА/ПВЗВТ нормативно, геостратегічно і морально передбачає, що якщо ЄС та Україна «зустрінуться» в одному «коридорі», то обидва партнери приязно привітаються, а не вдаватимуть, наче вони незнайомі.

Іншими, не такими метафоричними словами, при переговорах або підписанні ще одного «Мінська» чи чогось подібного до «Будапештського меморандуму про гарантії безпеки» має бути присутній хтось типу Жозепа Борреля. З усією повагою, ні канцлер Німеччини, ні президент Франції не мали б вільно публічно діяти від імені цілого ЄС, буквально виконуючи роль Верховного представника ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки. Це єдиний спосіб зменшити непорозуміння серед українських (грузинських, американських, японських тощо) громадян щодо реальної суб'єктності ЄС, хіба що Євросоюз вважає за краще, щоб його сприймали просто як «підприємство»; і тільки так ЄС зможе увійти до «геостратегічної прем'єр-ліги», де вже грають США, Китай та Росія.

Власне, сам Жозеп Боррель, хоч і опосередковано, підняв цю проблему під час своїх останніх слухань у Комітеті з закордонних справ Європарламенту⁷² при призначенні на посаду. Як повідомлялося, майбутній віце-президент Європейської комісії відзначив таке:

*«Кращий шлях протистояти російській експансії, якщо я можу називати це так, чи російській загрозі, якщо ви хочете, – це допомогти Україні, посилити Україну, посилити її міцність і можливості, допомогти з реформами, щоб стати повноцінною демократичною і процвітаючою країною. Україна залишається центром стратегічного виклику, давайте називати це так – стратегічний виклик, який представляє для нас Росія».*⁷³

69) Stephen Collinson, 'Four days that pitched America into an impeachment nightmare' in CNN, 27 September 2019.

70) Юлія Мостова «Між стільцями», DT.UA., 27 вересня 2019.

71) Kuan Yew Lee in Matthias Nass, 'The world according to two old friends: Lee Kuan Yew and Helmut Schmidt' in The Straits Times, 22 September 2012.

72) 'Hearing of Josep Borrell Fontelles, High Representative of the Union for Foreign Policy and Security Policy/Vice-President-designate of the European Commission in The European Parliament, 7 October 2019.

73) Жозеп Боррель цит. у «Боррель: Кращий шлях протистояти Росії – допомагати Україні», DT.UA., 7 жовтня 2019 р.

Таблиця 1: Оперативні рамки для стратегічного співробітництва між ЄС та Україною

Спільні виклики	Перший блок стратегій для подолання викликів	Другий блок стратегій для подолання викликів
Як привернути увагу	Мобілізація прихильників	Зацікавлення (підігрів інтересу)
Як забезпечити довіру	Розбудова потенціалу	Заявка на авторитетність
Стратегічне співробітництво між ЄС та Україною		

Джерело: Екстраполяція з праць С. Прінсена (2011), модифікована автором.

З огляду на вищесказане, можна припустити, що якщо зусилля для подолання викликів синергетично поєднати, це може стати міцною основою для стратегічного співробітництва між ЄС та Україною. Пропонована зовнішньополітична оперативна база – це наукова екстраполяція зі знакового дослідження Себастьяана Принсена про встановлення порядку денного, яке було модифіковано для цілей цього матеріалу в пошуках дієвого способу оперувати багатомірними взаємозв'язками колосального значення для європейського континенту.

Постановку порядку денного загалом вважають «першою та неодмінною фазою будь-якого процесу формування політики»⁷⁴, а її динамічний оперативний характер ніколи не ставили під сумнів. Що стосується двох дуже узагальнених основних викликів як таких, «деякі [конкретні] питання можуть виникати автоматично внаслідок попередніх зобов'язань, багато інших так і не матеріалізуються або з'являються лише після тривалого процесу спроб і помилок», але, в особливому випадку зовнішньої політики, проблеми «часто виникають набагато стрімкіше, ніж в інших галузях політики»⁷⁵. Крім того, ці численні конкретні зовнішньополітичні проблеми можуть бути зовнішніми та внутрішніми. Тому, відповідно до контексту, було б логічно укласти не вичерпний список проблем, що стосуються конкретних питань, відносячи їх до одного з двох спільних викликів. У наступному розділі ми обговоримо запропоновані оперативні рамки, поєднуючи їх, з одного боку, з уже згаданими теоріями інтеграції, а з іншого – з рекомендаціями щодо політики в контексті основного аргументу цього матеріалу.

Як привернути увагу в синергії

Цей конкретний загальний виклик пов'язаний з основним теоретичним постулатом щодо встановлення порядку денного – «контроль порядку денного – це контроль участі»⁷⁶. Існує також ще один важливий чинник – «зовнішньополітичний порядок денний значною мірою «залежить від подій», [а] за увагу політиків змагається багато питань»⁷⁷. Цікаво, що, як і було передбачено цим матеріалом, чимало конкретних проблем, які стоять перед ЄС та Україною, є спільними для обох сторін. У плані викладу це може спростити процес синергетичного поєднання зусиль сторін для подолання певного виклику, однак нюанси можуть проявлятися в характері проблеми. Наприклад, для України якість питання може бути зовнішнім, а для ЄС – чітко внутрішнім. У науково-гіпотетичний спосіб, що, утім, не заперечує ґрунтовної доказової бази, в Таблиці 2 представлено орієнтовний спектр конкретних викликів (аж ніяк не вичерпний), які є спільними для ЄС та України в контексті привернення уваги. Ці виклики, що стосуються конкретних питань, позначено так, щоб показати якомога ширший спектр потенційної взаємодії, а для кожного проблемного питання також окреслено відповідну стратегію (стратегії). Варто уточнити, що завдяки «зацікавленню» суб'єкт може добитися «розширення міжнародних цілей або [визнання] конкретних сильних сторін»⁷⁸ певного політичного курсу чи партнера. Що стосується «мобілізації прихильників», то ця стратегія найперше передбачає «формування участі через інституційні майданчики»⁷⁹, але може застосовуватися і ззовні, наприклад, через механізми публічної дипломатії.

74) Vanhoonacker and Pomorska, p. 1317.

75) Vanhoonacker and Pomorska, pp. 1317-1318.

76) Princen, p. 929.

77) Vanhoonacker and Pomorska, pp. 1323.

78) Vanhoonacker and Pomorska, pp. 1326.

79) Princen, p. 931.

Таблиця 2: Оперативна база щодо синергії для привернення уваги

Спільні виклики щодо конкретних питань / Стратегія	Стратегія для ЄС	Стратегія для України	Походження
Суперечка між Угорщиною та Україною щодо угорської мови / прав меншин в Україні	Зацікавлення	Мобілізація прихильників	Зовнішнє (для України); Внутрішнє (для ЄС)
Інформаційно-ідеологічні установки, що їх поширюють медіа, підривають цілі інтеграції, орієнтованої на ЄС	Зацікавлення	Зацікавлення	Внутрішнє та зовнішнє (і для ЄС, і для України)
Значні проросійські фракції в Європарламенті та у Верховній Раді ⁸⁰	Мобілізація прихильників	Зацікавлення	Внутрішнє (і для ЄС, і для України)
Механізми публічної дипломатії неспроможні	Мобілізація прихильників	Зацікавлення і мобілізація прихильників	Внутрішнє (і для ЄС, і для України)

Джерело: Автор

Потенційна синергія у процесі завоювання та забезпечення довіри

Другий загальний виклик має трикутну аналітичну «форму»: а) йому властивий «формальний аспект юридичної компетенції»; б) він передбачає наявність «достатньої компетентності та інших організаційних можливостей для розв'язання питання»; в) суб'єкт (у нашому випадку – Україна чи ЄС) може бути унікальним в контексті надання позитивно дієвої платформи для розв'язання конкретної проблеми⁸¹. Важливо додати, що є ще один аспект, безпосередньо пов'язаний з поняттям довіри, але ним часто нехтують у серйозному аналізі, а саме – престиж.

Якщо «важковаговий» мультидисциплінарний чинник оборони країни (і, зокрема, європейських цінностей) проти російської агресії винести за уявні дужки, можна стверджувати, що сучасна українська держава асоціювалася з вектором престижу для Європи, лише коли громадянське суспільство країни

наважувалося дати відсіч кучмівському олігархічному і януковичському свавільному режимам у демократичних революціях. Однак не менш важливий і той аргумент, що ЄС теж зазвичай не є вектором престижу для Європи — навпаки, адже саме «[к]ультура та історія є тими резервуарами, що забезпечують європейські народи та всеосяжну, багату Європу питомими джерелами престижу, яких не має ЄС»⁸². Якщо ЄС погодиться з цим останнім твердженням, можна легко встановити ще одні оперативні рамки для синергії між Євросоюзом та Україною.

Так само, як у попередньому сегменті цього матеріалу, Таблиця 3 орієнтовно і гіпотетично окреслює відкритий перелік реальних викликів, що стосуються конкретних питань, які стоять і перед ЄС, і перед Україною у їх прагненні до вищого рівня довіри в усіх аспектах. Що стосується стратегій, які слід використати на цьому шляху, «розбудова потенціалу», природно, «відбувається як всередині, так і поза межами ЄС-івських [та українських] інституцій», тоді

80) Цей виклик безпосередньо пов'язаний з чинником зростання кількості відверто або латентно проросійських політичних партій, що є членами чинних урядових коаліцій у деяких країнах-членах ЄС.

81) Princen, p. 930.

82) Steve Wood, 'Does the European Union Have Prestige?' in *European Politics and Society*, 2015, 16:2, p. 301.

Таблиця 3: Оперативна база щодо синергії для завоювання та забезпечення довіри

Спільні виклики щодо конкретних питань / Стратегія	Стратегія для ЄС	Стратегія для України	Походженням
Корупція в Україні	Заявка на авторитетність	Розбудова потенціалу	Зовнішнє (для ЄС); Внутрішнє (для України)
Дисфункціональність Східного партнерства	Розбудова потенціалу	Заявка на авторитетність	Внутрішнє (для ЄС); Зовнішнє (для України)
Мінськ-2, МН17 і російська агресія в Україні	Заявка на авторитетність та розбудова потенціалу	Заявка на авторитетність і розбудова потенціалу	Зовнішнє та внутрішнє (для ЄС і для України)
Північний потік-2	Заявка на авторитетність	Розбудова потенціалу	Внутрішнє (для ЄС); Зовнішнє (для України)
Ініціатива «Один пояс, один шлях» (в тому числі 17+1)	Заявка на авторитетність і розбудова потенціалу	Розбудова потенціалу	Зовнішнє (для ЄС і для України)
Нова роль США в Європі	Заявка на авторитетність і розбудова потенціалу	Заявка на авторитетність	Зовнішнє (для ЄС і для України)

Джерело: Автор

як «заявка на авторитетність» є стратегічним підходом для побудови переконливого нарративу про те, що певне питання безпосередньо стосується ЄС або України⁸³. Теоретично,

з погляду стратегічного нарративу, суб'єкт конструює «значення минулого, сьогодення та майбутнього для досягнення політичних цілей»⁸⁴.

83) Princen, pp. 935-936.

84) Alister Miskimmon, Ben O'Loughlin, and Laura Roselle, *Strategic Narratives: Communication Power and the New World Order* (New York, London: Routledge, 2013), p. 5.

Обговорення та рекомендації

Об'єктивно попередні частини цієї доповіді вже можуть, в принципі, служити вагомою основою для серйозної дискусії на високому рівні щодо істотних удосконалень загальних рамок стратегічного співробітництва між ЄС та Україною, якщо вона коли-небудь стане синергетичним двостороннім рухом. Коли президент Європейської ради Дональд Туск наголошує, що «Україна може розраховувати на ЄС»⁸⁵, геостратегічно все ж незрозуміло, чи готовий ЄС розраховувати на Україну. У дещо аматорський спосіб такі настрої підтвердив і президент Володимир Зеленський⁸⁶ під час своєї рекордної 14-годинної прес-конференції 10-11 жовтня 2019 року. Однак, щоб розраховувати на партнера, потрібно наочно вбачати потребу в цьому партнерові. Зважаючи на безперечну компетенцію ЄС у побудові та успішному підтриманні величезного Спільного ринку, багато потенційних і теперішніх взаємозв'язків з Україною розглядалися, ймовірно, через призму торгівлі, регламентованої інвестиційної політики, розвитку макрорегіонів та інших елементів політекономії. Можливо, це було б досить добре у 1980-х і спрацювало б для ще однієї «Португалії». «Українське питання» складніше, і ЄС має знайти на нього відповідь протягом найближчого третього десятиліття XXI сторіччя. Очевидно, що під час спільної «прогулянки» обом партнерам доведеться використовувати різноманітні рамки, щоб виконати роботу, орієнтовану на інтеграцію, – універсальні рамки для всього спектру взаємозв'язків Україна-ЄС підібрати просто неможливо. Часи, коли План дій Україна-ЄС на 2005 рік хвацько розглядали як єдиний документ, яким обидві сторони повинні бути задоволені, давно минули.

Наприклад, ліберальний інтерговерменталізм, у його класичній інтерпретації, може стати надійною основою для вирішення багатьох викликів, особливо коли це стосується забезпечення довіри. Для деяких держав-членів із західної частини ЄС (вони традиційно більш скептичні щодо перспектив України

коли-небудь стати невіддільною частиною Євросоюзу), це може створити враження відносної сторонності України держави щодо щоденних справ, пов'язаних з ЄС. Для України, навіть з чинною УА/ПВЗВТ, це не буде чимось новим – країна таки перебуває поза форматом ЄС. Утім, тверді зобов'язання обох сторін можна ліпше перевірити в міждержавних «водах» – питаннями російської агресії, складними розмови та діями щодо ПП-2, а також «залишками» Східного партнерства краще оперувати у міждержавний спосіб.

Хоч як цього не хочеться багатьом можновладцям у Брюсселі, настав момент заявити про актуальність імперської парадигми для ЄС, підтвердивши, що вона така ж «питома» для Євросоюзу, як і для США, Китаю та Росії. У визнанні цього факту немає нічого геостратегічно негативного або оперативного неефективного – принаймні інші сучасні політичні імперії потім подумують двічі, перш ніж «вступити» у зону геостратегічної компетенції ЄС. Серйозна дискусія на високому рівні щодо офіційного перетворення Європейської комісії на Уряд ЄС, а Ради ЄС – на верхню палату Європейського парламенту⁸⁷, є ще одним свідченням того, що ЄС поволі «розігривається», перед тим, як продемонструвати свою справжню суть.

Для України, яка вже офіційно визнала, що належить до периферії ЄС (ясна річ, у відповідній нормі Конституції України це не написано прямо, але саме так її тлумачать й аналізують політологи), майбутнє зростання геостратегічної самоповаги ЄС може бути позитивним знаком. Таку позитивність не обов'язково завжди приписувати російському чиннику. Список праць⁸⁸ про те, як такий собі «ведмідь» намагається «опікуватися» географічно необмеженою «тайгою»⁸⁹ – мабуть, один із найдовших у сфері міжнародних відносин, але в тому, що Росія коїть в Україні, нема жодних складних нюансів. Натомість «китайський чинник» в українському контексті

85) Donald Tusk in Rachael Kennedy and Sandrine Amiel, 'Ukraine can count on EU,' bloc's leaders tell new president Zelensky' in Euronews, 8 July 2019.

86) «Зеленський: Деякі країни не хочуть нас бачити в ЄС», Корреспондент.net., 10 жовтня 2019 р.

87) 'The Merkel plan' in The Economist, 13 June 2013.

88) Див., до прикладу, деякі актуальні матеріали на цю тему в проекті модуля Жана Моне «Зовнішня політика ЄС» «Досліджуючи зовнішню політику ЄС» (Exploring EU Foreign Policy) у KU Leuven.

89) Володимир Путін, цит. у «Путин: российский медведь никому своей тайги не отдаст», VESTI.RU., 24 жовтня 2014 р.

не такий виражений і поки що недостатньо досліджений.

З 2012-2013 років Китай «крокує на захід», вже «наблизившись до Європи» та забезпечивши собі кілька «держав-клієнтів» на цьому шляху⁹⁰. Попри історичну обачність щодо України (оскільки КНР завжди пам'ятала про особливі «почуття» Російської Федерації до її найбільшого західного сусіда), Китай поступово і незворотно стає дедалі «помітнішим» для офіційного Києва⁹¹. Це може справити суттєвий вплив на стратегію ЄС щодо України (якщо така є), оскільки переважна більшість країн-учасниць ініціативи 17+1 є членами ЄС (до того ж ця кількість зростає, сягаючи аж чотирнадцяти, якщо в ці рамки зараховувати ще й членів НАТО)⁹². Станом на сьогодні багато сердець й умів у країнах Вишеградської групи, Румунії, Греції та на Балканах завоював геостратегічний проект у Центральній-Східній Європі, очолюваний прем'єр-міністром Китаю Лі Кецяна. Коли (про «якщо» тут не йдеться) Китай звернеться до України з люб'язним проханням скоригувати число ліворуч у формулі 17+1, ЄС, можливо, вже не матиме жодного впливу на такі переговори. Це буде однією з тих ситуацій, коли міждержавну «гру» між ЄС та Україною доведеться замінити на класичну дискусію між периферією та імперією, інакше потенційно величезне, а також, здавалося б, необтяжене жодними умовами фінансування Китаю може зіграти проти ЄС у процесі оперування «українським напрямком». Ба більше, Україні буде дуже складно сформулювати свій порядок денний щодо Китаю без належної дискусії з ЄС на цю тему – серйозна помилка на цьому етапі може завдати незворотної шкоди європейській інтеграції як процесу позитивного, ґрунтованого на цінностях, залучення.

Що стосується «привернення уваги», то, і класичний функціоналізм, і його теоретичних квазі-родичів (нео- та пост-) можна широко застосовувати як основу рамок для синергетичної співпраці. Наприклад, деякі постфункціональні постулати можуть допомогти обом сторонам у вирішенні досі актуальної суперечки між Угорщиною та

Україною – якщо конфлікт «перенести» на внутрішню платформу для української сторони (йдеться про те, щоб Україна та ЄС разом вирішували це питання на одному майданчику, коли ЄС як «центр» має більше важелів впливу на обидві сторони суперечки), його популістичний вимір можна легко усунути. Тільки тоді неофункціональне перетікання зможе проявитися і забезпечити остаточне розв'язання проблеми, якої взагалі не мало б існувати. Що стосується класичного функціонального підходу, то ЄС та Україна можуть його всебічно використовувати, наприклад, для створення єдиного кола механізмів публічної дипломатії. У контексті європейської інтеграції обидва партнери начебто прагнуть до однієї і тієї ж кінцевої мети, тому їхні ініціативи в рамках публічної дипломатії мають діяти єдиним фронтом, ґрунтованим на синергії.

В принципі, завжди є виправданою потреба всебічно деталізувати кожен конкретний виклик, що постає в контексті взаємодії між ЄС та Україною. Ясна річ, для кожного випадку потрібно випрацювати окрему міні-стратегію, що забезпечує ґрунтовніший погляд на взаємозв'язки. Однак стиль та «дух» цього документа полягають не в тому, щоб представити незліченну кількість деталей щодо того, чого намагаються досягти ЄС та Україна. Навпаки, цей матеріал, розроблений згідно з традиційною науковою непрямою структурою, має на меті спробувати дистанціювати аналіз від повсякденного режиму дій. Задум полягав у тому, щоб поглянути на ширшу картину, з якої і ЄС, і Україна, зважаючи на обставини, можуть з великою ймовірністю зникнути, зійшовши на геостратегічну посередність. Відтак пропонуємо кілька важливих кроків, яких можна вжити задля збереження відносної стабільності європейської інтеграції впродовж подальших років, зокрема:

1. Давно назріла потреба ще раз розробити нову спільну стратегію Україна-ЄС (а не стратегію ЄС щодо України). Можливо, «пріоритетний партнер»⁹³ – це слабка основа для початку роботи з подолання вищезазначених спільних викликів.

90) Max Fisher and Audrey Carlsen, 'How China Is Challenging American Dominance in Asia' in The New York Times, 9 March 2018.

91) Brett Forrest, 'U.S. aims to block Chinese acquisition of Ukrainian aerospace company' in The Wall Street Journal, 23 August 2019.

92) Vlad Vernygora, 'The framework of China's cooperation with Central-Eastern Europe: A view from the Baltics' in The Market for Ideas, 2017.

93) 'EU-Ukraine relations – factsheet' in European External Action Service, 30 September 2019.

- У цьому плані є позитивний приклад НАТО та його ідеї створити коло «партнерів з розширеними можливостями»⁹⁴ задля втілення Ініціативи взаємосумісності партнерів (Partnership Interoperability Initiative) та розпочати реалізацію програм співпраці з кожним із партнерів з розширеними можливостями в індивідуальний спосіб. У мовному та політичному плані концепція сумісності передбачає синергію дій між партнерами.
2. Спільне комюніке ЄС та України щодо питань, які тривожать обидві сторони, має стати нормою, якщо ця інтеграція таки є інтеграцією. Такий підхід може істотно зміцнити процес формування стратегічних наративів ЄС.
 3. На основі оновленої спільної стратегії Україна-ЄС можна було б випрацювати

новий геостратегічний проект Східного партнерства в контексті України. Коли програму було щойно запроваджено, деякі високоповажні європейські оптимісти хотіли, щоб її трактували «начебто гарантом безпеки в Європі». Всього за кілька років після такого оптимізму пролунала думка, що: «Східне партнерство виявилось сповненим недоліків у плані виконання його мети бути гарантом безпеки в Україні»⁹⁵. Якщо ЄС та Україна цього потребуватимуть, переформатоване Східне партнерство може значно виграти від інтеграції в нього елементів Спільної політики безпеки та оборони. Насправді, як повідомлялося, схожі міркування висловив і міністр закордонних справ Литви Лінас Лінкявічюс⁹⁶ під час виступу на Ризькій конференції 2019 року.

94) Такі «розширені можливості» після Уельського саміту було надано п'ятьом партнерам – Австралії, Фінляндії, Грузії, Йорданії та Швеції. Див. «Partnership Interoperability Initiative», NATO, 7 червня 2017.

95) Anna-Sophie Maass, 'From Vilnius to the Kerch Strait: wide-ranging security risks of the Ukraine crisis' in *European Politics and Society*, 2019.

96) Linas Linkevičius in *Hromadske Int.* 11 October 2019. Twitter.

Прикінцеві зауваги

Коротко кажучи, будь-яке стратегічне співробітництво безпосередньо пов'язане з процесом встановлення порядку денного. ЄС таке «відкриття» (секрет Полішинеля) може допомогти виявити кращий спосіб пов'язати процес подолання всіляких зовнішньополітичних викликів з різними методами донесення повідомлень щодо стратегії до важливих партнерів. Всебічно використовуючи цей багатовимірний підхід

та одночасно перевідкриваючи нову Україну у менш узагальнений спосіб, ЄС може суттєво посилити свої важелі впливу на глобальній арені. Такі самі наслідки будуть і для української держави. Для істотного поліпшення позицій обох партнерів потрібно лише одне – синергія в процесі досягнення позитивних, взаємовигідних результатів з їхнього взаємозв'язку.

Бібліографія

Apps, Peter (2018) 'Commentary: An imperfect U.N. is still the world's best hope' in Reuters, 25 September. Available from [<https://www.reuters.com/article/us-apps-un-commentary/commentary-an-imperfect-un-is-still-the-worlds-best-hope-idUSKCNIM51TF>]

Beach, Derek (2012) 'Process tracing methods – an introduction. PhD Workshop', the University of Konstanz in The University of Michigan, 16 March. Available from [http://www.press.umich.edu/resources/Beach_Lecture.pdf]

Borrell Fontelles, Josep (2019) as quoted in 'Боррелль: Кращий шлях протистояти Росії – допомогати Україні' in DT.UA., 7 October. Available from [https://dt.ua/POLITICS/borrell-kraschiy-shlyah-protistoyati-rosiyi-dopomagati-ukrayini-325620_.html]. Unofficial translation from Ukrainian.

Brudzinska, Kinga (2018) 'Multi-speed Concept is in the European Union's DNA' in GLOBSEC. Available from [<https://www.globsec.org/multi-speed-concept-is-in-the-european-unions-dna/>]

'CFSP Report – Our priorities in 2017' (2017) in EEAS, 5 July. Available from [https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/st10650_en-cfsp_report_2017.pdf].

'Charter of United Nations' (1945) in The United Nations. Available from [<https://www.un.org/en/charter-united-nations/>]

Collinson, Stephen (2019) 'Four days that pitched America into an impeachment nightmare' in CNN, 27 September. Available from [<https://edition.cnn.com/2019/09/27/politics/donald-trump-impeachment-democrats-nancy-pelosi/index.html>]

'Consolidated version of the Treaty on European Union' (2012) in Off J Eur Union C326 55:13–46. Available from [<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=EN>]

'Countries and regions. Ukraine' (2019) in The European Commission, 22 July. Available from [<https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/ukraine/>]

'Declaration by the Presidency on behalf of the European Union about working conditions for media and to remind about concerns regarding the Gongadze case' (2001) in The European Commission, 5 February. Available from [https://europa.eu/rapid/press-release_PESC-01-24_en.htm]

Duleba, Alexander et al. (2017) 'Integration without membership. Potential and limits of Ukraine's Association with the EU' in Research Centre of the Slovak Foreign Policy Association, April. Available from [http://sure.sk/data/K1_Duleba_AA.angl_cbc01014.pdf]

Emerson, Michael (2011) 'Just good friends? The European Union's multiple neighbourhood policies' in The International Spectator: Italian Journal of International Affairs, 46:4. DOI: 10.1080/03932729.2011.628091

'EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine' (2019) in The European Council and the Council of the European Union, 13 September. Available from [<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/>]

'EU-Ukraine relations – factsheet' (2019) in EEAS, 5 June and 30 September. Available from [https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/4081/eu-ukraine-relations-factsheet_en]

'Exploring EU Foreign Policy' (is a project of the Jean Monnet Chair in EU Foreign Policy) (2019) in KU Leuven. Available from [<http://www.eufp.eu/Russia>]

Fisher, Max and Carlsen, Audrey (2018) 'How China Is Challenging American Dominance in Asia' in The New York Times, 9 March. Available from [<https://www.nytimes.com/interactive/2018/03/09/world/asia/china-us-asia-rivalry.html>]

Forrest, Brett (2019) 'U.S. aims to block Chinese acquisition of Ukrainian aerospace company' in The Wall Street Journal, 23 August. Available from [<https://www.wsj.com/articles/u-s-aims-to-block-chinese-acquisition-of-ukrainian-aerospace-company-11566594485>]

Grybauskaitė, Dalia (2019) in 'D. Grybauskaitė after meeting P. Poroshenko: Western attention to Ukraine is waning' in Delfi.lt, 25 January. Available from [<https://en.delfi.lt/politics/d-grybauskaite-after-meeting-p-poroshenko-western-attention-to-ukraine-is-waning.d?id=80195893>]

Haas, Ernst B. (1958) *The uniting of Europe: political, social and economic forces, 1950-1957* (Stanford: Stanford University Press).

- 'Hearing of Josep Borrell Fontelles, High Representative of the Union for Foreign Policy and Security Policy/Vice-President-designate of the European Commission' (2019) in The European Parliament, 7 October. Available from [https://multimedia.europarl.europa.eu/en/hearing-of-josep-borrell-fontelles-high-representative-of-union-for-foreign-policy-and-security-poli_13228_pk?_package_detail_portlet_PackageDetailPortlet_selectedDate=07%2F10%2F2019]
- Herszenhorn, David, de la Baume, Maia, and Momtaz, Rym (2019) 'Finger-pointing and charges of betrayal follow Goulard's defeat' in Politico, 12 October. Available from [<https://www.politico.eu/article/finger-pointing-and-charges-of-betrayal-follow-goulards-defeat-macron-goulard-von-der-leyen-merkel/>]
- Juncker, Jean-Claude (2018) 'State of the Union 2018. The Hour of European Sovereignty' in The European Commission. Available from [https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/soteu2018-speech_en_0.pdf]
- Kavalski, Emilian (2019) 'China's "16+1" is dead? Long live the "17+1"' in The Diplomat, 29 March. Available from [<https://thediplomat.com/2019/03/chinas-161-is-dead-long-live-the-171/>]
- Kaljulaid, Kersti (2019) 'President of the Republic of Estonia Independence Day, Estonia Theatre and Concert Hall' in President of the Republic of Estonia, 24 February. Available from [<https://www.president.ee/en/official-duties/speeches/14993-president-of-the-republic-of-estonia-independence-day-estonia-theatre-and-concert-hall-24-february-2019/index.html>]
- Keohane, Robert (1984) *After hegemony: cooperation and discord in the world political economy* (NJ: Princeton University Press).
- Kim, Volodymyr (2019) 'Поствиборний хайп' in DT.UA., 26 July. Available from [https://dt.ua/internal/postviborniy-hayp-318755_.html]
- Kuleba, Dmytro (2019) as quoted in Сергій Сидоренко and Юрій Панченко, 'Дмитро Кулеба: Я бачу, що потрібно зробити, щоб ЄС погодився на наше членство' in *Європейська правда*, 27 September. Available from [<https://www.euointegration.com.ua/interview/2019/09/27/7101190/>]
- Kuzio, Taras (2003) 'Ukraine's relations with the west: disinterest, partnership, disillusionment' in *European Security*, 12:2. DOI: 10.1080/09662830412331308046
- Kuzio, Taras (2017) 'Ukraine between a Constrained EU and Assertive Russia' in *Journal of Common Market Studies*, 55:1 (Special Issue: Europe's Hybrid Foreign Policy: The Ukraine-Russia Crisis). DOI: 10.1111/jcms.12447
- Lee, Kuan Yew (2012) as quoted in Matthias Nass, 'The world according to two old friends: Lee Kuan Yew and Helmut Schmidt' in *The Straits Times*, 22 September. Available from [<https://www.straitstimes.com/singapore/the-world-according-to-two-old-friends-lee-kuan-yew-and-helmut-schmidt>]
- Linkevičius, Linas (2019) in *Hromadske Int.*, 11 October 2019. Twitter. Available from [<https://twitter.com/Hromadske/status/1182627416990212099>].
- Maass, Anna-Sophie (2019) 'From Vilnius to the Kerch Strait: wide-ranging security risks of the Ukraine crisis' in *European Politics and Society*. DOI: 10.1080/23745118.2019.1570667
- Macron, Emmanuel (2019) 'For European renewal' in The Élysée Palace, 4 March. Available from [<https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2019/03/04/for-european-renewal.en>]
- Merkel, Angela (2009) as quoted in 'Ukraine's long-term prospects depend on Germany's relations with Russia, says Merkel' in *Kyiv Post*, 3 March. Available from [<https://www.kyivpost.com/article/content/world/ukraines-long-term-prospects-depend-on-germanys-re-36358.html>]
- Merkel, Angela (2017) as quoted in 'Merkel says Europe's future could be two-speed' in *The Local*, 4 February. Available from [<https://www.thelocal.de/20170204/merkel-says-europes-future-could-be-two-speed>]
- Mitrany, David (1975) 'The progress of the international government' in P. Taylor (ed.), *The functional theory of politics* (Bristol, London School of Economics and Political Science: Martin Robertson & Company).
- Mitrany, David (1975) 'Nationality and nationalism (1938 and early 1950s)' in P. Taylor (ed.), *The functional theory of politics* (Bristol, London School of Economics and Political Science: Martin Robertson & Company).
- Mogherini, Federica (2016) 'Foreword' in 'Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy' in The European Commission, June. Available from [https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/a_global_strategy_for_the_european_unions_foreign_and_security_policy-_june_2016.pdf]

Moravcsik, Andrew (1998) *The Choice for Europe. Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht* (Ithaca, NY: Cornell University Press).

Momtaz, Rym (2019) 'Macron unveils plan for Europe' in *Politico*, 9 May. Available from [<https://www.politico.eu/article/macron-plan-europe-tech-renaissance/>].

Mostova, Yulia (2019) 'Між стільцями' in *DT.UA.*, 27 September. Available from [https://dt.ua/internal/mizh-stilcyami-324771_.html]

Neumann, Iver B. (2008) 'Discourse Analysis' in A. Klotz and D. Prakash (eds.), *Qualitative methods in international relations: A pluralist guide* (Palgrave Macmillan).

'Night owl session: EU strategic autonomy vs. EU strategic responsibility?' (2019) in *The Riga Conference*, 11 October. Available from [<https://www.rigaconference.lv/agenda-day-1>]

Orenstein, Mitchell and Kelemen, R. Daniel (2017) 'Trojan Horses in EU Foreign Policy' in *Journal of Common Market Studies*, 55:1 (Special Issue: Europe's Hybrid Foreign Policy: The Ukraine-Russia Crisis). DOI: 10.1111/jcms.12441

Parker, Noel (2010) 'Empire as a geopolitical figure' in *Geopolitics*, 15:1. DOI: 10.1080/14650040903420412

'Partnership Interoperability Initiative' (2017) in *NATO*, 7 June 2017. Available from [https://www.nato.int/cps/em/natohq/topics_132726.htm]

Plochy, Serhii (2010) *Yalta: the price for peace* (Viking Penguin).

Princen, Sebastiaan (2011) 'Agenda-setting strategies in EU policy processes' in *Journal of European Public Policy*, 18:7. DOI: 10.1080/13501763.2011.599960

Prodi, Romano (2002) 'Speech 02/619: A wider Europe – A proximity policy as the key to stability' in *The European Commission*. Available from [http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-02-619_en.htm]

Putin, Vladimir as quoted in 'Путин: российский медведь никому своей тайги не отдаст' in *VESTI.RU.*, 24 October. Available from [<http://www.vesti.ru/doc.html?id=2071417>]

Rachman, Gideon (2009) 'Kissinger never wanted to dial Europe' in *The Financial Times*, 23 July. Available from [<https://www.ft.com/content/c4c1e0cd-f34a-3b49-985f-e708b247eb55>]

Rinkēvičs, Edgars (2019) in 'The Foreign Minister Edgars Rinkēvičs: Latvia and Allies will continue supporting Ukraine bilaterally and in international organisations' in *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia*, 15 January. Available from [<https://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/62272-the-foreign-minister-edgars-rinkevics-latvia-and-allies-will-continue-supporting-ukraine-bilaterally-and-in-international-organisations>]

Rose, Richard (2019) 'Referendum challenges to the EU's policy legitimacy – and how the EU responds' in *Journal of European Public Policy*, 26:2. DOI: 10.1080/13501763.2018.1426034

Schimmelfennig, Frank and Winzen, Thomas (2019) 'Grand theories, differentiated integration' in *Journal of European Public Policy*. DOI: 10.1080/13501763.2019.1576761

'Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy' (2016) in *The European Commission*, June. Available from [https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/a_global_strategy_for_the_european_unions_foreign_and_security_policy-_june_2016.pdf]

Silander, Daniel and Nilsson, Martin (2013) 'Democratization without enlargement? The European Neighbourhood Policy on post-communist transitions' in *Contemporary Politics*, 19:4. DOI: 10.1080/13569775.2013.835115

Soldak, Katya (2019) 'Ukrainian humor: A comedian is elected President' in *Forbes*, 21 April. Available from [<https://www.forbes.com/sites/katyasoldak/2019/04/21/ukrainian-humor-a-comedian-is-elected-president/>]

Stepanenko, Olena, and Dobrynska, Hanna (2016) *Ukraine and the Association Agreement: Implementation monitoring*. L. Akulenko and D. Naumenko (eds.) (Ukrainian Centre for European Policy). Available from [http://ucep.org.ua/en/wp-content/uploads/2017/04/Zvit_2_UCEP_ENG_WEB.pdf]

'Support Group for Ukraine' (2018) in *The European Commission*, 30 June. Available from [https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/countries/ukraine/sgua_en]

'The Merkel plan' (2013) in *The Economist*, 13 June. Available from [<https://www.economist.com/special-report/2013/06/13/the-merkel-plan>]

-
- Tusk, Donald (2019) as quoted in Rachael Kennedy and Sandrine Amiel, "Ukraine can count on EU,' bloc's leaders tell new president Zelensky' in Euronews, 8 July. Available from [<https://www.euronews.com/2019/07/08/ukraine-eu-summit-a-chance-for-volodymyr-zelensky-to-prove-himself-a-statesman>]
- Vanhoonacker, Sophie and Pomorska, Karolina (2013) 'The European External Action Service and agenda-setting in European foreign policy' in *Journal of European Public Policy*, 20:9. DOI: 10.1080/13501763.2012.758446
- Vernygora, Vlad (2017) 'The framework of China's cooperation with Central-Eastern Europe: A view from the Baltics' in *The Market for Ideas*. Available from [<http://www.themarketforideas.com/the-framework-of-chinas-cooperation-with-central-eastern-europe-a-view-from-the-baltics-a228/>]
- Vernygora, Vlad, Troitiño, David R., and Västra, Sigrid (2016) 'The Eastern Partnership Programme: is pragmatic regional functionalism working for a contemporary political empire?' in T. Kerikmäe and A. Chochia (eds.), *Political and Legal Perspectives of the EU Eastern Partnership Policy* (Springer International Publishing). Available from [http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-3-319-27383-9_2]
- Webber, Douglas (2019) 'Trends in European political (dis)integration. An analysis of postfunctionalist and other explanations' in *Journal of European Public Policy*, 26:8. DOI: 10.1080/13501763.2019.1576760
- Wolczuk, Katarzyna (2003) 'Ukraine's Policy towards the European Union: A Case of 'Declarative Europeanization'' in Stefan Batory Foundation. Available from [http://www.batory.org.pl/ftp/program/forum/eu_ukraine/ukraine_eu_policy.pdf]
- Wolczuk, Katarzyna et. al. (2017) 'The Association Agreements as a dynamic framework: Between modernization and integration' in EU-STRAT Working Paper No. 06, September. Available from [<http://eu-strat.eu/wp-content/uploads/2017/09/EU-STRAT-Working-Paper-No.-6.pdf>]
- 'Zelensky'/'Зеленський: Деякі країни не хочуть нас бачити в ЄС' (2019) in *Корреспондент.net.*, 10 October. Available from [<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4148531-zelenskyi-deiaki-krainy-ne-khochut-nas-bachyty-v-yes>]
- Zielonka, Jan (2011) 'America and Europe: two contrasting or parallel empires?' in *Journal of Political Power*, 4:3. DOI: 10.1080/2158379X.2011.628852
- Zielonka, Jan (2013) 'The international system in Europe: Westphalian anarchy or medieval chaos?' in *Journal of European Integration*, 35:1. DOI: 10.1080/07036337.2011.652626

Нотатки

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ПОЛІТИКИ